



~~1218~~

C50.

1294

C23

J. B. C. Verlooy

2245B

VERHANDELING
OP
D' O N A C H T
DER
MOEDERLYKE T A E L
I N D E
N E D E R L A N D E N .



T O T M A E S T R I C H T .

M D C C . L X X V I I I .

MAATSCH.
NEDERL. LETTERK.
LEIDEN



VERHANDELING

OP D'ONACHT

DER MOEDERLYKE TAEI

I N D E

NEDERLANDEN.

Y vinden ons in de Nederlanden,
W bezonderlyk hier in d'Oostenryk-
sche, in konsten en wetenschappen
verre onder onze naebuereu. Het en is niet
noodig dit te bewyzen: want eeniegelyk
by ons houd-zig, helaes, hier-van zoo vast
overtuygt, dat hy niet het minst zal twy-
felen, oft het is aen eenen Nederlander on-
mogelyk van in eenige konsten de fransche
t'overtreffen. Die overtuygtheyd gaet zelfs
zoo verre, dat ons niets schoon nog groot
en dunkt, of 't moet van Vrankryk zyn.
En inder daed wat zyn wy in de konsten
ten aenzien van de Fransche? wat hebben

A

2 *Verhandeling op d'Onacht*

wy te stellen tegen die ontalbare menich-
te van groote namen in alle wetenschap-
pen? tegen Voltaire, Boileau, Montef-
quieu, Corneille, Nolet, Rolin, Moliere,
Raynal, Linguet, Beaumarchais en duy-
zent andere? D'Engelfche, Duytſche en
Italianen gaen ons niet min te boven als
de Franſche. Elke die natiën doen ook al-
lenſtond iet van 't hun verſchynen: van
ons ziet-me nietmetallen.

Zal-ik Vondel, Cats, Pater Poorters en
andere derren noemen? zal-ik het Hol-
landſch toneel tegen 't Franſch derren op-
ſtellen? hoe wynig ſmaek, wat ongeſierd-
heid in onze toneelſtukken en gedichten!
wat gebrek van netheyd en welſprekend-
heid, voornamentlyk hier by ons, in de
rechtshoven en op den preekſtoel! -wat
verbafterde veronachtzaemde taal en uyt-
drukking! wat algemeyn' onaendragend-
heid der wetenschappen! waer is diën ou-
den geest die ons in onze en zelfs in vrem-
de Univerſiteyten zoo vele, zoo welbemid-
delde ſtichten en collegiën beſchikt heeft?
waer is diën geest van den tyd der Room-
ſche konſten, als men de rykdommen der
bezondere zag keeren in ſchoone ſtandbel-
den, vaderlandſche gedenkſtukken, ge-
bouwde merkten, paleyzen, tempels, to-
neelen, gantſche ſiecnwegen, mildheden

aen bezondere lieden gelyk die van Mece-
nas? verre van daer geenen der hedendaeg-
sche Ryke, die zynen overfchot anders
zal vinden te befteden als aen eenen trap
te verhoogen in rang en in verteer.

Maer, waerby koomt dit? hoe zyn-wy
zoo verachtert? zyn-wy dan iet minder
als andere natiën? zekerlyk neen. Zeker-
lyk onzen volksaerd moet in grootheyd,
edelmoed en vernuft aen geenen ter we-
reld wyken. Het zyn wy, die door onz'
aloude dapperheyd en liefde van den vry-
dom, door onze voorlede zoo luyfterlyke
fchipvaert en koophandel met alle volke-
ren der aerde, door onze zoo menige al-
derheylzaemfte uytvonden, door die cer-
tyds zoo beroemde konft-en-ftofwerken,
door die oude zoo fchoone ftaetswyze en
wyze wetten in 't herzedigen van 't ver-
wildert menfdom wel den eerften naem
verdienen.

Onzen vrydomsgeest en dapperheyd
hebben uytgefchenen van in d'oudfte ty-
den. Cefar, zoo lang als hy maer het hoog-
fte van zyn Gallia gezien had, ftelt voor
de kloekfte der Gallen de Zwitzers: maer
naer dat hy tot hier geweest was, waren
de kloekfte de Belgen. Het is ook hierom,
dat hy voor alle de Gallen feffens deze
Nederlanders gefchalmt heeft om door hun

4 *Verhandeling op d'Onacht*

zyn groot ontwerp van Heerschezugt uyt te voeren. Hierom heeft hy-ze van eerst af, besonderlyk de Bataven, met meer omzigt behandelt, hun aengehaelt en gehouden niet als overwonnelingen en onderdanen, maer als bondgenoten en broeders der Romynen. En het is ook met deze Nederduytsche krygsmacht, dat hy de Roomsche Republiek ten onderen heeft gebracht. De zelve onze dapperheyd boven die der andere Gallen betuygt ook Strabo: die noch voorders zegt, dat wy zeer frydbaer waren, en altyd gereed om te vechten, doch zeer oprecht en ongeveynst. Ook bediedhy in 't bezonder, dat de Gallen d'alderkloekste waren, daer-ze meest noordwaerts ter zee strekken. 't Welk niet anders als hier op ons uytkomt.

Hetzyn waerschynelyk wy, die daer naer eerst van al, voor of met de Franken, de Romynen aengetast en verdreven, en onzen nog hedendaegschen Koning der dieren voor standaerd tegen den Roomschen Koning der vogelen, gelyk naemaels de Franken voor hunnen standaerd het neerstigste der dieren, de *Bie*, die daer naer verandert is in een'*Lelic*, opgerecht hebben.

Wy hebben altyd een staetswyze gehad en behouden, waer, gelyk *Ambiorix* by *Cesar* zegt, het volk zoo veel te zeggen

had op den vorft, als den vorft op 't volk: eene ftaetswyze die heden zeer gelykt aen die van Engelland, behalven dat onze bleyde-inkoomft en huldinge veel belet zyn als d'Engelfche vrydomcharters: eene ftaetswyze, die van alle de hedendaegfche, naer myn gevoelen, wel de gene is, die meeft nadert aen die de welke Cicero de beftte acht. *Statuo*, zegt hy, *effe optimè constitutam rempublicam, quæ ex tribus generibus illis, Regali, Optimatum, & Populari confufa modicè, nec puniendo irritet animum immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo licentiâ cives deteriores reddat.* Dit oordeel' ik den beftten ftaet te zyn, die, wat vermengelt zynde met deze dry vermogens, 't geen van eenen Koning, 't geen der Groote en 't geen van 't Volk, met te ftraffen de booze en vrede aerden niet en tergt, nog door d'ongeftraftheyd de burgers erger maekt.

Wy hebben in de vorige tyden in vrydomsgeeft en dapperheyd altyd zoo veel verfhollen van de hoogere Gallen, de Franfche, als wy van hun verfhillen van afkoomft. Wy-hier, zyn gefproten, gelyk alle de Duytsche, van d'oude Schiten; zy van de Celten: wy van Noordere en koudere geweften, en dus van oorfprong harder, kloeker, wuliger, werkzamer; zy

6 *Verhandeling op d'Onacht*

van zuydere en warmere landen, en dus meer gestelt tot de rust, en wellust: wy van volkeren die voortyds nooit oprechte slavernye gekent of geplogen hebben; zy van die waer 't meerderdeel slaef was onder 't minderdeel. Hier-van wilden wy alsdan niet, zoo Cesar zegt, gelyk wy nog niet willen tot den dag van heden, gehouden zyn voor Walen of Gallen, maer wel voor Duytsche: hier-van diën vrydomsgeest, andere staetswyze, anderen aerd, andere zeden, waer-in wy nog hedendaegs verschillen van de Fransche: hier-van die bepaelde macht onzer souverynen. Hier-van is onze historie wel de voornaemste van die der hedendaegsche volkeren van Europa.

De werkzaemheyd, vernuft en vinnigheyd onzer natie heeft van alle bekende tyden uytgeschenen Cesar in zyne dagboeken geeft ons dezen lof: " Een alderuyt-,
,, nemendste slag van vernuft, zegt hy,
,, ten hoogsten bekwaem om al nae te doen
,, en te maken wat hun van imand voor-,
,, gegeven word. " Ook den oordeelryken Guicciardinus, die zyn opvoeding gehad heeft in Italiën en de voornaemste deelen van Europa doorryft, bewoont had, en kende; betuygt ook dat zelve gezeg van Cesar, en voegt daer by dat dit wel blykt

waer te wezen uyt zoo vele vremde konsten in 't Nederland ingevoert.

Wy zien uyt den zelven Cefar en andere, dat wy de Romynen dikwils hebben doen verftelt ftaen met ons feffens te zien: tegen hun gebruyken hunne eygene foorren van wallen, opfchanfingen, werken, torens, krygstuygen en diergelyke, zoo wel en zoo nouw nagedaen als of-ze de Romynen zelf gemaekt hadden: dat zy eenige dingen ook van ons geleert hebben; in reytuygen, fchepen, pek, zeep, wapens en andere: dat wy van voor hunnen tyd helmen, harnaffen en fchilden maekten met verfchyde verbeldfels van koper, die zeer konftig waren; dat wy armbanden, ringen, halsketenen hadden van goud, allerly rytuygen, fchepen, fchuyten, aerde-werke potten, bekers en fchotels, zeep en pek; dat wy uytnemende wel den wol, het vlas en zelfs goud en zilver weefden: dat wy veel vee, en landbouw hadden, en bier brouwden; dat wy het eyzer en het loot trokken en werkten. Wy hadden dus van dan af wapemakers, koperflagers, fmeden, leertouwers, rademakers, zadelmakers, fchippers, zilver-en-goudfmeden, zeepzieders, wevers, potbakkers, brouwers, ketelaers, bewerkers van eyzer-en-loot-mynen, enz.

Strabo zegt, dat wy zulken overvloed van vee hadden, dat wy een' groote menigte wolle-werken en gezoute vleesch, niet alleen aen Roomen, maer ook aen Italien leverden. Dus hebben wy misschien al van in Cefars tyden gehad die zoo beroemde, helaes, die voormaels zoo luyfterlyke lakemakerye die in Loven alleen in 't jaer 1300. wel 4000. huizen en 150,000. werklieden had, die hier in alle steden, tot in dorpen toe, zoo overgroote menigte van menschen deed leven, en dus aen ons land verschyde millioenen inwoonders verschafte: die ons nog heden van diën voorleden bloei zoo treurzigtige gedenkstukken achterlaet, te weten die groote omtrekken van steden nu nog voor geen derde, vierde of vyfde deel bewoont: die openbare gebouwen, hallen, torens en andere werken, gesticht door de gelyftens van die ankachten die ons nog gedurig op hun doen pyzen met hunne treurige overblyfsels in de processien en het nog dagelyks geluyd van de wollewerkers klokken in verschyde steden en borgten, om ons te vermanen ons uyt de voeten te maeken van 't afkomende werkvolk 't geen wy niet meer en hebben. Dus den stand en volmacktheyd der lakemakerye, die nu Holland, Engeland en Vrankryk verrykt, is van ons gekomen.

By die ryke handwerken, veewyding en ſchipvaert moeft nootzakelyk de koopmanſchap zyn. In 1301. had den koophandel aen Brugge al duſdanigen rykdom toegebracht, dat den Koning van Vrankryk Philip den ſchoonen en zyne vrouw, eens daer gekomen zynde, ſtom en verbaeft ſtonden over de rykelykheyd der ſtad, en de Koninginne haer niet kon inhouden van met een' vrouwelyke nydigheyd te zeggen: *Ik meynde hier acherme! alleen Koningin te zyn, en ik zie-er wel met honderde.*

Na dat den koophandel Brugge verlaten had, en zig naer Antwerpen had vertrokken, zyne verbreydheyd was oneyndig: deze ſtad grielde van volk en haere ſchepen waren ontelkaer. Die nog overgeblevene groote gebouwen, behoortig tot de koopmanſchap, die konſtige gevels, die fierlyke en prachtige tempels, die nouwgebouwde en zelfs tot in de kelders toe woonbare huizen, die koſtelyk opgemaekte kayen en oevers, dat geheugen van een' dobbele reye ſchepen die ſomtyds van de ſtad af tot ontrent twee mylen of meer van daer, tot aen Hoboken-heyde en d'Abdye vat St. Bernards toe lagen hunne beurt van ontlading aftewachten, waer-van 't ſpreekwoord, *Ik wenſte dat g' op Hobaken heyde laegt*, gekomen is; alle deze zaken, zeg ik, zyn daer van een klare proef.

Hier door was Antwerpen de rykste en mogendste stad van de wereld. Het is die, waer Kyzer Carel eens door eenen koopman is vereert geweest met eene vuering die hem 't meefte vermack gedaen heeft, van alle die hem ooit gebeurt waren: te weten van eene zyner schuldbekentenissen van eenige millioenen ten behoeve van diën koopman, door hem te zien verbranden in een vuer van speceryen. Wat uytwerkfel moet op 't gemeed van diën goeden Vorst, die 't Nederland beminde, niet gedaen hebben zoo roerig blykteeken van genegendheid in eenen onderdaen, en zoo verbazende proef van voorspoed van zyne lieve stad! van die stad, waer van hy plagt te zeggen, dat hy-ze voor geen gants Denemarken zou gegeven hebben!

Schoon wy ons dan ter tyd meer stelden op koopmanschap en stofwerken, onzen land-bouw was nagtans niet veronachtzaamt. Zelfs ik geloove, dat hy niet minder was als hy heden is. Die groote bevolktheid van steden en borgten had zeker groote winning noodig. Ook ik heb over eenige jaren gezien, dat bynaer alle de heyden van het voorste der kempen, ontrent Aerschot, Herffelt, Westerlo, Tongerlo, Heyft, Wiekevorst, Zoerle, Noorderwyk, Herentals en zelfs nog leeger, den schyn

hadden van eertyds opgebrokenen bewoont geweest te zyn. Zy lagen nog alle in vierkantige blooken, met opgeschote kanten en met grachten: op sommige waren nog de bedden en voren van den akker te zien. En hier en daer ziet-me nog de kuylen die de boeren eertyds hadden, en somtyds ook heden nog maken voor borreputten: die, te weten, zoo gegraven zyn, dat-ze langs eenen kant met eene schuynsche openheyden weg geven tot aen 't water toe. En ik heb in een' heyde een uer beneden Aersfhot, blooksgewys doorsnedèn met grachten en kanten, verre van eenige huizen of bewoonde vlekken, zelfs verre van groote wegen en dicht by eenen zulken kuyl als hier boven, uyt d'oppervlakte van den grond, bewasschen met oud heykruid, zien opgraven scherveren van aerde-potten, stukken van eyzer opgeëten door 't roest, en nog onverteerde houtkolen: waerschy-nelyk van d'afgebrande huizen. Dit is nogtans in plaetsen die geenen ervaren akkerman nog zonder, nog nog met hulp van naburige akkers zou hopen goed en woonbaer te hebben op eenen tyd van vyftien jaren. Als dus het slegste zoo verzorgt en bewoont geweest is; hoe zeer moeten het d'andere deelen geweest zyn?

Zoo is ons land zeer langen tyd het

fchoonfte geweest in bebouwtheyd, het meest bevolkte in fteden en ten platten lande, het gefierdste van konften, handwerken en koophandel, ende daer door het mogendste en rykfte van Europa. Onze Brabantfche Souvereynen, eer zy nog meer hadden als Brakand en Limborg, hebben dikwils, zonder hun ergens in te vernouwen, mildelyk een prachtig hof, kasteelen en buyte-goederen verleent aen erfprincen, kinderen, broeders van Koningen en Koninginnen van Vrankryk en Engeland. En aldus alle d'andere volkeren, in alles ten achteren, waren domme bedrègingen van onze fchranderheyd, betaelden gewillig hunne fchatgelden aen ons vernuft, en zoo trokken wy de rykdommen van de wereld tot ons.

Diën goeden fchik in zoo veelderhande vremde volkeren van andere religiën, andere kleedfels, andere zeden, die toegevendheyd in zoo vroege tyden, en alle die voorregten die wy aen de vremde gedoogden, aen die der Hanze-fteden, aen die van de Portugieffche, die van d'Engelfche natie, de welke alle hunne bezondere ftichtingen, groote en nog heden overgeblevene gebouwen, rechtshoven hunner natië, confulaten, enz. hadden, die zoo verfchydene poliïke wezens, die wy ge-

had hebben eer-er van diergelyke nog elders eenigen schyn was, die wy nogtans alle in eenen schoonen eenstemmigen stand hielen, zyn een' klaere proef, dat wy wel de vroegste geweest zyn in het aennemen van eenen geschikten staet, schoone sichten, en zeden.

Het is van ons dat gekomen is den grond, het besonderste en schier het geheel van het waer hedendaegs recht der volkeren: die consulaten der vremde in de koopsteden, den wissel en wisselrechten, die openbaere kooplic-hallen onder den naem van Borzen, de welke overal met naem en wizen op die van Antwerpen naegemaekt zyn, die zeerechten en schikkingen op de schipvaart, op het bestier en rechten der haven en reeden, op het borgen en behoud der gestrandde, verongelukte schepen, vrakken en zeedriften, op de lootsen, op het ontmoet en begroetingen der schepen op zee, in haven en in stroomen, op het uyt-reeden, toerusten, bewapenen, het geleyde en verzellen der schepen van of naer vremde landen, en alle voorder gedrag in tyd van oorlog of in vrees van zeroovers; op d'inwendige policie onder 't scheepvolk, op d'acnemingen en verpligheden der zelve in aenzien van hun schip, op d'uytrusting, huering, verhuering en bevrage-

14 *Verhandeling op d'Onacht*
ting der ſchepen , op de lading en ontla-
ding der zelve. En alle de wetten en ſchik-
kingen die d'Engelſche , Franſche en an-
dere op deze zaken hebben, zyn nagemaekt
op d'onze, gelyk in zyn werk ook getuygt
den heer de Neny.

In de dertiende eeuw hadden wy hier
onder ons eenige Italiaeniſche vremdelin-
gen onder benaming van Lombaerden, Ca-
verſynen en andere : miſſchien van die na-
tiën met de welke wy van in Straboos en
Augustus tyd al handelden , en die onze
wollewerken en gezoute vleefch miſſchien
naer Italiën voerden. Wy vinden ook in onz'
oude ſtukken van die eeuw geboden , dat
Joden , Lombaerden en Caverſynen niet
mogten hier blyven, 't en zy zy hun ont-
hielen van leening en woeker. Deze oude
ſtukken doen dus zien, dat de Lombaerden,
de zoogenoemde bergen van bermhertig-
heyd , uytgevonden om die woekeraers
t' onderplaetſen , alſook hunne benaeming,
van ons gekomen zyn.

Het is te gelooven , dat den hedendaeg-
ſchen ſchiptimmer en zeevaert den grond
en oorſprong van diën hunnen tegenwoor-
digen ſtand , die den genen der oude Ro-
mynen en Carthageniers zoo zeer overtreft,
aen ons moeten wyten. Want het gene
men van andere volkeren trekt , ontfangt

men heeft ook met de zelve benamingen door d'uytvinders gegeven. Doch d'andere natiën hebben ſchier alle een groot deel van hunne zeevaerd - woorden van ons. Zoo hebben, by voorbeeld, de Franſche van ons, alle de namen van winden en gewelten, *Nord, Zud, Eſt, Oueſt, Nord-Eſt, Zud-Eſt*, enz. zy hebben van ons *Maſt, Maſt de Miſaine*, van *Maſt, Bazuyn-Maſt*; *Cale, fond de cale*, van *Kiel*: *Stribord, Basbord*, van *Stuerboord, nederboord*: *Hamac*, van *Hangmak*: *Belandre, Bilandre, Houcre, Hourque, Chaloupe, Flute, Paquebot, Yacht*, van *Bylander, Binnelander, Hoeker, Sloep, Fluyt, Pakboot, Yacht*, en menige andere te lang om op te halen.

D'uytvinging van't zeekompaſſas word van ſommige aen ons, van ſommige aen andere toegeſchreven. Het vinden van den magneet is oud, en is zeker aen ons niet: het hangen van de naeld kan ook aen andere zyn: maer, den uytvond van dit zeker maekſel, van diën geſtadigen waterpaſſas, en het waer gebruyk daer-van, is maer alle waerſchynelykheyd van ons. Want het word nog tot den dag van heden toe by alle volkeren met de windnamen van onze tael geteekent. En het is zeker heeft hier-van, dat ook alle natiën onze windnamen geleert hebben, en gebruyken.

Het juygwoord van 't zeevolk *Hou zee*, in 't frans *Tiens mer*, fchynt zoo veel te meer van ons te zyn, dat het eertyds onze fchippers eygen was altyd zee te houden en nooit voor d'ongefuymigheden te vlugten, gelyk blykt uyt de volgende getuygenis van Guicciardinus: " Zy doorvaren, zegt hy, " met hunne fchepen, welkers
 „ getal bynaer oneyndig is, alle gewesten
 „ der wereld: jae zy gaen zoo onbevreesd
 „ op zee, dat-ze op geenen tyd van 't jaer
 „ laeten te varen, en door geen' ongeftuy-
 „ migheyd konnen gedwongen worden ee-
 „ nige andere haven als de hunne in te va-
 „ ren, maer kloek en onbefchroomt veg-
 „ ten tegen de ftormen en winden: waer-
 „ door zy dus, nooit aflatende, hunne
 „ vaerten altyd fpoediger doen als andere
 „ volkeren. ”

Het ontdekken van America is volgens Thuanus tom. 1. liv. 1. num. 3. niet aen Columbus alleen toe te fchryven. Eenider weet, dat in 1491. diën Genuëeffchen waeghals daer niet zonder eenige voorwete, blindelings en op woest gevaer naetoe gezeylt is: waerfchynelyk was hy onder-
 rigt wegens die Nederlanders, de welke den zelve auteur zegt eerft ontdekt te hebben d'Azorifche eylanden onder het geley van zekeren Betencourt Nederlander, die-
 ze

ze in bezit genomen en aen de Spaniaerden verkogt heeft, en naer zyne wederkoomst de maere deed loopen van een ander vastland over genen kant die Eylanden.

D'herstelling van de schoone konsten, en voornamentlyk van den griekschen en latynschen letterstand, is zeker voor het meeste aen 't Nederland toe te schryven. Waer-in wel den eersten lof toekomt aen Erasmus van Rotterdam, en waer toe zeker niet wynig heeft toegebracht diën eerstys zoo bloyenden stand van d'Univerfiteyt van Loven, en daernaer onzen geleerden Lipsius en meer andere.

Wie heeft de konst der Medecynen weergebragt ven haer' Arabische guycheryen, als Boerhaven en Vanzwieten?

Wat zullen andere natiën in de wetenschap der rechten weten te stellen tegen Van Espen, Grotius, Voet, Vinnius en meer andere? wie heeft ooit de kerkelyke rechten zulk licht gegeven als den eerstgenoemden?

Aen wie moet het mensdom dankweten diën alderheylzaemsten vond der boekdrukkerye, als aen het Nederland? waer-in naest Haerlem onze Stad van Antwerpen wel den eersten lof toekomt.

De koetsmakerye, waer mede Brussel wederom proenkt, die reytuygen in rie-

men gchangen, zyn van de Nederlanders. Uyt Cesar en andere oude schryvers zien wy, dat wy hier zoo veelerlye rytuygen hadden, dat-er de Romynen verſcheyde van ons hebben naegemaakt. Naer d'onze gekent te hebben, heeft Roomen terſtond de reykoetſen aenveerd in plaets van de dragkoetſen: voor de reyze gebruykten zy terſtond niet als d'onze. Virgilius zegt ergens *Belgica eſſeda*: Cicero van gelyken, en raed ook in eenen brief iemand voor ryſkoets aen het *eſſedum Belgicum*. Lucanus en andere ſchryven d'uytſinding van een ander rytuyg onder den naem van *Covinus* ook toe aen 't Nederland: een ander, genoemt *Petoritum* word in den Nomenclator overgezet *Nederlandſchen wagen, bedekten wagen*. Cicero zegt dat by de Gallen, by ons, eenen voerman *Rhedarius* genoemd wierd. Dit is ons woord *Ryder*: en het latyns woord *Rheda* ſchynt niet anders te zyn als ons veroudert *Reyde* 't welk nog, gelyk Wolfgangus Laſius zegt in eenige deelen van Duytſland een koets beteekent. *Eſſedum* ſchynt nog te zyn ons woord *Seeze*, 't welk zeker zottelyk geſchreven word *Chaiſe*. Wy hadden-er ook die dienden voor den oorlog en bewapent wierden met mannen of vaſtgemakte ſtekende en ſnydende wapens, gelyk den voornoemden *Covinus*.

Alhoewel het buspoeder van onz' uytvinding niet en is , maer van Duytsland ; zoo schynt evenwel het kanon van ons te wezen. Want op het stadhuis van Dornik vindmen nog het proces en vonnis van eenen borger , die , de kracht van 't kanon zyn'er uytvinding willende op eenen muer beproeven , den zelve buyten verwagting doorschooten'erachter eenen mensch doodde. Het vonnis verklaert hem onschuldig , als niet gekent hebbende de kracht van zyn tuyg. Zyn kanon was vierkantig van saemgevoegde platen , en zyne ballen waren teerlingsgewys. Waer van schynt te zyn het spreekwoord *Il a tiré tous ses carreaux.*

De bommen , zoomen zegt , zyn uytgevonden te Venloo , en eerst gebezigt te Bommel , waer van zy schynen den naem te hebben.

Guicciardinus en andere schryven ons toe niet alleen het maken van die konstige orloziën van zynen tyd , maer ook d'uytvinging der zelve. Meldende daer nog by , dat er dan meer van die in Braband alleen waren , als voorders in geheel de wereld samen.

Hy schryft ons van gelyken ook toe d'uytvinging van allerlye slag van Orgels en musicale instrumenten , en de Beyaerden. En ook nog hedendags vindmen nergens

zoo schoone en uytmuntende Orgels nog zoo vele Beyaerden, als hier.

De hoedemakerye, dit uytvindfel van den wol door het vocht en warmte als eenen wach te vormen, de hoeden, die eerstelyk nae de drachten van den tyd gants anders waren als heden; die, gelyke nu zyn, niet alleen een bekwaem hoofdedfel, maer ook een schoon sieraed zyn, die zeker beter staen in wezendheyd op een mannelyk hoofd, in afbedfel onder den arm; is zeker d'uytvindeing van de natie die zoo langen tyd het wollewerk alleen gehad heeft. Ook het is door Nederlanders, door de Hollanders, dat zy in d'ander' eeuw eerst in China gebragt zyn, en zoo zeer aen den Keyzer behaegden, dat hy zyde dat dit een' koninglyke dracht was. En eene voordere proef dat die van ons zyn, is, dat nog tot heden toe hier de hoedemakerye beter is, en mecr bloeit als elders.

Die zoo wonderbare als nutte hulptuygen der konsten, d'Electriciteyt, lonkpypen, telefcopen, en microscopen, zyn uytvindingen van de Hollanders.

De windmeulens draeyende kappen te geven is de gene van eenen Vlaming.

Den zoo huyshoudigen uytvond van het zouten van den haring; van diën mensmin-

nenden vifch, die hem op zekere tyden van 't jaer in grooten overvloed kooimt gevangen geven, en voor 't grootfte deel zou onnut zyn, waer 't dat hy niet kon bewaert worden; wiens fleet en vertier nog heden-daegs voor de leegere Nederlanders eenen zoo koftelyken fchat is; dezen uytvond, is van Wilem Beukelens in Vlaenderen: van wiens naem waerfchynelyk nog den zelve vifch, naer dat hy gerookt is, Boekshering, als Beukelshering, genoemd word. En aen wie de dankbare nakoomft te Bier-vliet een treffelyke grafstede vereert heeft.

Onze natie heeft niet alleen altyd geeft en vinnigheyd doen blyken in al wat uytgaet op het waer nut en noodzakelyk; maer zelfs ook in 't geen de vermaken, heerlykheyd en fieraden raekt. Zoo hebben wy eerft van al, gelyk verfchyde fchryvers getuygen, gaen de proef doen van wilde roofvogels, valken, arenden, fperwers en diergelyke tam te maken, en daer mede niet alleen vligende, maer ook loopende wild te vangen.

Zoo is ook van ons gekomen, van den zoo lang onverhouwbaer geachten Diamant aen 't vermogen der menfchelyke handen t' onderwerpen en te temmen, hem te klieven, van eenen twee te maken, zyn vuer te verhelderen, en hem een' gedaente

te geven nae verlangen. Zy zyn nog niet alle overleden die deelachtig geweest zyn aen dit geheym, als het nog aen Antwerpen alleen was, en eenen oneyndigen rykdom aen die stad gaf.

De schilderkonst is wel uytgevonden van oude tyden: doch wy zyn ongetwyfelt daer van niet alleen de herftelders, maer die de welke-ze verbetert en verre gebracht hebben boven 't geen zy ooit in eenigen tyd geweest is. De schilderverwen te mengen met olië, en daer door de schoone voortbrengfels van die konst duerzaam te maken en schier te vereeuwigen, is d'uytvinde van zekeren Jan Van Eyk van Brugge in 1410. gelyk Georgius Vafarius getuygt. Wy hebben hier-in eertyds en nog tot den dag van heden alle andere volkeren overtroffen. Den beroemden Rubens en hondert andere zullen voor altyd een' eer zyn voor onze natie. Nog hedendaegs hebben wy-er hier, en in verſcheyde hoven en gewesten van de wereld, die miſſchien niet of wynig aen onzen Antwerpſchen Apelles moeten wyken.

De ſchildering op glas is volgens Guicciardinus een Nederlandſche uytvinde, en word ook nergens meer gevonden, als hier in onze kerken: zy word nog door eenen uytnemenden konſtinaer in 't leven gehouden in dezze stad Bruffel.

Onze beeldhouwerye, beeldvormerye, beeldgieterye, plaetneyderye en plaesterkonst, hebben hier van eerst-af, ook tot heden toe neffens de schilderkonst gebloyt en vermaerde namen gemackt. En nóg heden-daegs zyn-er onder ons die aen geene van de gantche wereld en misschien aen geen Phidias, of Praxiteles moeten wyken: maer die helaes! zoo wel als de schilders onge-loond, en zelfs ongekent zyn, by ons eerst.

Een ander, maer het alderheerlykste schilderwerk, die schoone tapyten, waer eertyds Oudenaerde en ten deele Brussel mede bloyden is in deze Nederlanden uytgevonden en tot zyne volmaektheyd gebracht. Men vind van onze tapyten gemackt van in 1400. Maer, helaes! Lodewyk den XIV. Koning van Vrankryk heeft ons in zyne Oorlogen, en verblyf van zyne troepen te Brussel, dit sierlyk konstwerk ontleyd, met onze werklieden naer Vrankryk te trekken door geld, beloften en allerley volkomingen: tot zelfs de gene van het medeneemen van Brouwers om hun in hunne nieuwe stichting binnen Parys hunnen gewoonelyken drank, het bier, niet te laten gebreken. Daer bloeit het nu, en by ons is het in zyn uysterste: en wy hebben in 't geheel nog een fabriek: 't welk zal ophouden; zoo men zegt, met de dood van zynen meester.

Wat jammer wederom het verlies van een konstwerk door ons geschapen, 't welk hier zoo vele handen deed leven! wat jammer van zoo schoone konst die wel d'eerste is om tempels en palyzen te versieren!

Guicciardinus, daer hy schryft van ons vernuft en geestigheyd om alles naetemaaken, voegt daer by, dat hier in zynen tyd verschyde stoffen van zeyde, gelyk aen die van den Oosten, gemaekt wierden. D'Europische zeywerkerye dan, indiën zy ons niet haren oorsprong schuldig is, moet ons eventwel zeer veel dank weten.

Een zaek, die misschien hedendaegs zal wonderfchynen, is, dat de herstelling van 't muziek meer aen ons, als aen d'Italianen toe te schryven is. Den zelven Guicciardinus, zelf Italiaen, die hier lang genoeg onder ons gewoont heeft, getuygt hier van alzoo: " Deze Nederlanders, zegt
 „ hy, zyn waerlyk d'eerste in 't muziek.
 „ Konst, die zy op den goeden voet gestelt en tot d'uyterste volmaektheyd gebragt hebben: die hun zoo natuerlyk en
 „ als ingeboren is, dat, zoo vrouwen als
 „ mans niet alleen met de grootste welgevalligheyd, maer ook met d'uytnemendste welluydendheyd, en gestemming of
 „ harmonie op mate zingen van de natuer, zonder het geleert te hebben. " Hy geeft hier-

hier-van zoo vaste proef en redens van wetenschap, dat hy met niem, toenaem en geboortepaets noemd een zeer groot getal van onze voornaemste zangkonstenaers, die, zoo hy zegt, in alle hoven van Christene Princen aengehaelt, geacht, en onder verticheyde eertitels de wereld door verspreyd waren.

Onze vinnige vrouwen, die zeker in 't hier vorens opgehaelde al veel deel gehad hebben met de mans, hebben ook niet achtergebleven iet van 't hun aen de wereld te geven, te weten het zoo fierlyk als prachtig konstwerk, de kanten. een werk waer van nog over niet zeer lange jaren zoo menige duyzende handen binnen ons land leefden, en eene vrouw in staet was man en kinderen ophaer spellewerk t'onderhouden. 't Welk wy nog heden wel schier alleen hebben, maer, helaes, verdrukt zit onder het uytheems gebied van de mode.

Tot den dag van heden toe moeten alle natiën ons den lof geven van de beste landbouwers te zyn. En zeker geen land in de wereld is zoo verzorgt, bebouwt en tot nut gebracht, als deze onze landstrecke, voornamentlyk Vlaenderen. Onder onze handen zandachtige, dorre gronden zyn vrugtbauer' akkers. Het schoon Land van Waes 't welk heden door d'oordeelryke ryzers

voor een wonder van landbouw en bevolking bezogt word, de welbevolkte Kempen en verschyde andere deelen van Vlaenderen en Brabant, moeten schier gants hun wezen aen onzen arbeyd. Wat vremdeling zal niet verwonderen, verschyde huyshoudens te vinden, waer man, vrouw, dry, vier, vyf kinderen treffelyk bestaen op dry, vier, vyf bunderen land, en daer zulken man op d'enkele winsten van zynen akker, in staet is acht, tien, twelf duyzent guldens voor uytzet aen zyne kinders teerven? waer zal-men gantsche landstreken vinden die zoo bevolkt zyn, dat schier elke dry, vier of vyf bunderen een huyshouden hebben? daer gantsche dorpen zyn, die nog wagen, nog karre, nog ploeg en hebben voor den landbouw? waer zelfs een teeken van uysterste bebouwtheyd is, voor karre en ploeg niet te zien bezigen als kordewagen en schup? Daer geene poozen of schoren en zyn als de vermoytheyd en den nacht. Daer hekel, spinnewiel en getouw niet meer rust laeten in den winter onder 't dak, als 't zomerwerk in de locht! daer 't veld verzorgt is als eenen hof, en elken akker 's jaers twee of drymael vruchten draegt! daer zyffel en pik zoo haest niet weg en zyn, of ploeg en schup zyn wederom daer!

Dit is het geen ik om d'uytmuntendheyd onzer natie een wynig vast te stellen heb by een gezogt. Maer dat men niet en pyze dat dit het al is. Want ik en twyffele niet, of, waer 't zaken my den tyd gebeurde, daer waer veel by - te - vinden. Maer eventwel daer is genoeg om te doen zien, dat het Nederland, en zelfs Braband alleen veel meer goeds en nutte uytvonden aen de wereld heeft gegeven, als alle d' andere hedendaegsche natiën samen. En dat wy ons in vernuft, verstand, werkzaamheyd, vryzugtigheyd, kloekmoedigheyd, en alle goede hoedanigheden van geest en lichaem ten minsten niet moeten minder achten, als eenige natie ter wereld.

En waer-van kooft nochtans, dat wy met den mond wyt open staen, als wy eenen Linguet of diergelyke hooren spreken? ons altyd gewillig achter den Fransman houden en hem den toon boven ons laten nemen? wy hebben die nederigheyd niet altyd gehad. In Cefars tyden wilden wy niet alleen onder de Gallen of Fransche niet gerekent worden, maer staken zeker ook wel 't hoofd boven hun uyt: die edele en zelfs onootmoedige antwoorden die wy gaven aen diën Roomschen Hoofdman: die onze twee Nederlanders, twee Vriezen, de welke te Roomen eens in de schouw-

burgtgezeten, eenige vremde lieden in d'eerste rangen merkende, en naer bevraging voor antwoord bekomen hebbende dat dit gezanten waren van die volkeren die de meeste verdiensten behaelt hadden op de Republiek, terstond opstonden en d'eerste plaets namen, zeggende dat hun die plaets toekwam, doen wel zien hoe verre wy dan waren van alle nederigheyd. In den tyd, dat wy hier zoo verre boven alle volkeren uytstaken in luyfter van fabriken, konsten, koophandel en rykdom, en alles arm en klyn zagen onder ons; in den tyd dat het Frans hof hier in Vlaenderen de borgers zag een' koninglyke pracht voeren; dat eenen Hertog van Braband en Limborg vollage hoven gaf aen Franche en Engelsche princen; dan waren wy zeker zoo kruypende niet achter de Franche: en ook d'andere natiën, Engelsche, Spaniaerden en Italianen zyn het nog niet nog ooit geweest. Waerom zyn wy het dan? hoe zyn wy het geworden? Terwyl wy reeds in konsten en wetenschappen zoo veel voor hadden, was het ons gemakkelyk voor te blyven; en nochtans wy vinden ons achter. Waerby komt dit? hoe zyn wy zoo gedeyst in konsten en grootmoedigheyd?

Wy moeten deze vernedering van onzen volksaerd, en afneming onzer konsten niet

wyten, als aen 't huys van Burgondiën.
Te weten, als dit aen de souveryniteyt
dezer landen gekomen is, heeft het hier
een groot huysgezin nagelleept. Het stelde
terstond het gants Gouvernement en d'eer-
ste raden in 't Frans. Naer het Hof moest
zig den edeldom voegen; en nae d'eerste
raeden alle de voornaemste ampten. Dus
al wat iet was, of iet wilde wezen, sprak
het frans. Door dit wulig en volkryk hof,
en zoo menige fransche opper-en-onder-
bediendens der Raden die men moest uyt
Vrankryk trekken, was deze stad over-
stroomt van Fransmans, en nam, zoo veel
mogelyk, hunne tael ook aen. Die spraek
dus, die de gene was van 't Hof, van 't
Gouvernement, van d'eerste Raden, van
den edeldom, aenveerd en geëerd door de
hoofdstadt, kon niet misschen het geheel
land door met een'blinde ingenomendheyd
boven d' onze in acht te komen.

Middelertyd is die verandering voor-
gevallen by de welke alle natiën hunne
moederlyke tael hebben gaen oeffenen. Te
weten eertyds de tael der konsten in gants
Europa was 't latyn: ten lesten men heeft
gaen merken hoe zeer de konsten leden
door die vrende en reeds doode spraek:
hoe zeer welsprekendheyd, dichterye, to-
neelen en menige andere zaken onmogelyk

waren buyten de moederlyke tael: elk heeft de zyne gaen oefnen en heeft seffens 't goed er van gevoelt. Wy hier, in plaets van ook d'onze aentedragen, zyn van vreind gevallen op vreind: of, 't geen erger is; wy hebben 't kwaed verdobbelt, het frans genomen by 't latyn.

Hierdoor dan moest den Fransman in spreken en schryven by ons veel voorhebben. Dit moesten wy noodzakelyk wel gevoelen, ende dus hem niet zonder reden de voorhand geven. Hierdoor dan moeten wy altyd, zoolang wy het frans houden voor de tael die d'onze wezen moet, ons in redenvoering, gezelschap, en al waer net en sierlyk spreken een voordeel is, onder den fransman houden: hier van onze vernedering en overttuygtheyd dat wy van aerdswegen iets slechter zyn als hy: hiervan dit waer verval en verachternis onzer konsten: die nog het gemeyn in d'inbeelding dat wy iet minder zyn, versterkt, en doet volherden.

Maer alear de meerdere onheylen van 't ongebruyk der moederlyke tael voorders op te halen; zal het niet buyten plaets zyn eerst vooraf te zien, wat hier de moederlyke tael is, en in wat opzigtigheden tot elkanderen en in wat besondere omstandigheden hun de taelen hier bevinden.

De moederlyke tael van 't meefte en 't befte van ons land is de Nederduytfche: en zelfs de franfche, oft, om beter te zeggen, de walfche, begrypt nouwelyks een vierde van onze tegenwoordige Nederlanden: want het hedendaegs Vlaenderen, zeer wynig of niet uytgenomen, en de provinciën van Mechelen en Gelder zyn gants Nederduytfch: die van Namen en Henegouw, wynig uytgenomen, walfch. Luxemborg, Doornik en 't Doornikfche met de voordere wedergegeve landftukken zyn bynae zoo veel Duytfch als walfch. Brabant is ontrent dry vierdens Nederduytfch en een vierde walfch. Limborg met zyne toelandekens ontrent een derde walfch en twee derdens duytfch.

Het Luxemburgs Duytfch is wel geen opregt Nederduytfch; maer het is eventwel nog naeder aen 't ons als aen 't Hoogduytfch: en ik heb meermaels van d'officieren der Duytfche troeppen die hier onlangs, mits d'oncenigheyd over de Schelde, zyn afgeftuert geweeft, hooren zeggen, dat hun volk niet kon omgaen met de Duytfche Luxemburgers en hunne naebueren, maer dat-ze nogtans gemakkelyk verftonden en verftaen wierden in Brabant en Vlaenderen: zoo dat die Luxemburgers het Nederduytfch zoo naer hebben, als 't Hoogduytfch.

32 *Verhandeling op d'Onacht*

Het Limborgs duytsch is veelmeer Nederduytsch als Hoogduytsch : ook alle gerechtshoven van 't Duytsch Limborg en plegen niet als onze tael. Voorts d' andere Duytsche deelen van ons land spreken goed Nederduytsch.

Schoon onze Walen hunne kinderen opbrengen , leeren lezen en schryven in 't franseh ; hunne moederlyke , hunne lands-tael , gaet nogtans zoo verre van 't franseh af , dat de ware fransehe hun geensints en verstaen. De Luykenaers , die schier binnen ons land gezeten zyn , maken somtyds dichten en liedekens in hun wals : dog eenen fransman zal dit zoo min verstaen , zelfs minder , als het spaensh oft italiaens : zoo dat het wals zoo min frans is , als het spaens. Het is daerenboven een' zeer leelyke tael , en , gelyk Guicciardinus zegt , *Sermo corruptus valde , & perabsurdus.*

Deze stad Brussel heeft het Nederduytsch en het frans. Het Nederduyts is d' oude moederlyke tael. Het frans is ons toegebracht , gelyk gezeyd is , als het huys van Burgondiën aen de fouveryniteyt dezer landen gekomen is , als het hier een geheel frans Hof , fransehe raden en een frans Gouvernement gevestigd heeft. Waer'schynelyk zullen die eerste fransehe huysgenoten van 't Hof , hier aengekomen in een vrend land ,

vremde tael en zeden, zig bezonderlyk getracht hebben te plaecten ontrent elkanderen in de naebuerte van 't hof buyten d'oude stad en buyten de binnevesten, waer de wooning dan minder dier zal geweest zyn, en waer misschien de stallen waren van een zeer prachtig, wulig, dobbel en drydobbelt hof: te weten daerontrent binnen den omtrek tusschen den grooten en klynen Zavel, de buytevesten en de Hoogstraet. Want het is inderdaed binnen deze palen alleen, dat het Brussels frans eenen schyn van moederlyke tael heeft: zoo nogtans dat het daer niet d'eenige tael is. Want wel ontrent de helligt der huysgezinnen zyn daer nog Nederduytsch, en vele van d'andere helligt hebben byde de taelen samen. Dit geweest kan nae gissing op de kaert, en andersints, ontrent een vyfde of zesde van Brussel maken, zonder de voorsteden: dus zou ontrent een vyfde of zesde van Brussel half frans zyn: zoo nogtans dat dit half vyfde of zesde, of dit tiende of twelfde deel nog zeer gemengelt is met Nederduytsch: zoo dat dus maer een achtiende of twintigste deel van Brussel voor frans te rekenen is: het welk, met een ander politiek te volgen als dat van heden, wel haest verdwenen waer. Daer zyn inderdaed nog wel andere fransche huysen in d'an-

de te gewesten van Brussel en vele die de twee talen famen hebben en de frantsche voor d'eerste houden: maer het en is om zulke huizen niet, dat de stad ten deele frans te rekenen is; want dan waer-z'ook ten deele Engelsch en Hoogduytsch: en Londen, Berlyn, en Amsterdam waren ook eensdeels frantsche steden. Ook is het waer, dat de dry vierdens van deze stad het frans min of meer konnen spreken, en het meest willen spreken: maer daerom is zy zoo min frans te rekenen als Hongariën latyns, waer schier al, ten minsten al wat lezen en schryven kan, boven de moederlyke tael ook latyn spreekt. Hier by nog in acht genomen, dat het frans hier te Brussel maer een' vremde ingeënte en reeds verbafterde spraek is; dat het Nederduyts d' oorspronkelyke moederlyke tael is; dat ook tot den dag van heden toe alle zaken van justicie en policie in 't nederduyts alleen verhandelt worden; volgt, dat - men Brussel niet moet aenzien dan als een' enkel Nederduytsche stad.

Aldus gezien zynde wat deelen onzer Nederlanden Duyts en welke Wals zyn; laet ons nu zien voor wat deel geheel ons land Nederduyts en Walsch is. Het aendeel 't welk elke van onze provinciën geeft in de gemeyne lands lasten moet ontrent

evenredig zyn aen elkers macht en bevolk-
heyd. In eene fomme van twee-en-veer-
tig - duyzent guldens draegt Vlaenderen
zeftien , Brabant twelf en d' andere famen
veertien duyzent : de verdeelingen tuffchen
d' andere wete ik zoo wel niet : maer Lim-
borg met d'andere landekens van Over-
maze moet wel ontrent een vierde bedra-
gen van Brabant : dus dat het in d'overige
veertien zou dry geven. Alzoo dus Vlaen-
deren gants Nederduyts is , Brabant voor
dry vierdens en Limborg voor twee der-
dens ; zoo komt hier van de twee - en-
veertig reeds zeven-en-twintig voor't Ne-
derduyts en vier voor't Wals. Den over-
fchot van elf geloove op wynignae te mo-
gen gehalft worden tuffchen byde de tae-
len : want Luxemborg met Doornik , Door-
nikfche en andere weergegeve landftukken
zyn ontrent half en half : dus blyft nog
Mechelen en Gelder tegen Henegouw en
Namen : deze lefte wegen zeker iet door ten
voordeele van het Walfch ; maer genomen
dat deze overtreffing wel zoo veel bedrage
als twee van de twee-en-veertig, en dat d'o-
verige e'f, aldus gemindert op negen, gehalft
worden tuffchen de twee taelen ; zoo komt-
er nog eens vier en een half voor't vlaems
en zes en een half voor't wals : zoo dat het
Duyts dus is als 31½ en't Wals als 10½ en-

36 *Verhandeling op d'Onacht*

de dat-er vervolgens nog geen vierde van ons Nederland Wals is.

En om met eenen oogflag te zien 't be- drag van 't Wals tegen 't Vlaems ; het Wals is op de minstbevolkte landftreken binnewaerts het land-in gelegen : 't Vlaems is verfterkt op de beffe gewesten, langs ge- heel de zee-kusten , op de bezonderfte oe- vers van de Schelde, de Leye, den Rupel en op de vaerten, waer alles grielt van volk, ryk en gelukkig is. Het Vlaems heeft in te brengen de fchoonfte fteden van voor- naemen rang, Bruffel, Gend, Antwerpen, Loven, Mechelen, Brugge, Ipren, Aelft, Kortryk, Oftende, Ruremonde, en het land van Waes 't welk niet als een' groote ftad is: waer het Wals niet tegen te stel- len heeft, als Bergen, Namen en Doornik, die met dryen famen nog geen Bruffel nog geen Gend alleen en maken. En wie de gele- gendheden der Vlaemfche en Walfche land- ftreken kent en de bevolking en weelde der zelve overweerweegt, zal zeker beley- den, dat in myn' opneming het frans niet te kort gedeylt en is.

Dit zyn tot hier toe de verftrektheden van beyde de taelen : laet ons nu elkens zwang, geachtheyd en ongeachtheyd op- halen. In de vereenigde provinciën is het Nederduyts wel niet veronachtzaemt gelyk

hier; maer het is eventwel ook niet zeer bevoordeelt nog wegens den ſtaet, nog wegens 't volk, 't zy in 't gemeyn, 't zy in 't bezonder. De vaderlandſche konſten zyn-er wynig of niet voorgedaen: hunne gemeyne ſchryfwyze is hard, onaengenaem, ongeſierd, en ſmaekt nog nae d'ander' eeuw. Hunne toneelen en gedichten zyn 't zelve: die van Kats, Vondel en de hedendaegſche niet uytgenomen. Zy geven ook door hunne vremde toneelen, vremde taelmeesters, ſcholen, nieuwsbladſchryvers en anderſints te veel toe aen vremde talen. Hunne letterkonſtſchryvers zyn nog vol grove gebreken, en hunne ſpelwyze is nog verre van hare volmaektheid. Zoo hebben zy by voorbeeld, daer d' A en d' U lang zyn, die twee vocalen gaen verdobbelen, als in *Paal*, *Huur*, daer wy, gelyk ook Vondel en Kats, die vocalen bedieden lang te zyn met-er een' E achter te voegen: en zoo ſchryven wy *Pael*, *Huer*. Inderdaed onze tael vereyſcht op vele plaetſen de langheyd der vocalen of ſtemletters te doen merken, om, by voorbeeld, *zak*, *vel*, *ſtil*, *ſtof*, *wullen*, *succus*, *pellis*, *tranquillus*, *pulvis*, *laneus*, t'onderſchyden van *zaek*, *veel*, *ſtiel*, *ſtoof*, *wuelen*, *cauſa*, *multus*, *vivendi conditio*, *hypocauſtum*, *tumultuari*. Ik belyde dat het veel

beter waer eenen algemeynen regel zonder uytneeming te maken, te weten van de langheyd van alle de stemletters of vocalen uyt te drukken met-ze te verdobbelen, als d'eene te weten d' A, I en U lang te maken met-er een' E achter te stellen, en d'andere, te weten, d' E en O met-ze te verdobbelen. Maer de Hollanders, in het aennemmen van deze nieuwigheyd, hebben niet gaen eenen algemeynen regel aenveerden, en alle de vocalen lang maken met-ze te verdobbelen: maer hebben alleenelyk de verdobbeling voortgestrekt tot d' A en d' U, en zy hebben de verlenging van d' I nog gelaeten op den ouden voet, en doen die nog lang klinken met-er een' E achter te voegen. Waerom hebben zy d' I alleen uyt hunne verandering gelaeten? misschien voor d' Y die van sommigedobbele I genoemd word. Maer heden is zoo in druk, als in schrift overal d' Y genoeg onderschyden van twee II. Waer het zaken de Hollanders hunnen nieuwen regel algemeyn gemakt hadden; ik zou hun geerne gevolgt hebben; maer zoo lang eene verbetering niet zeer merkelyk is, oordeele best te zyn, het oud te houden, tot dat-er eens eene doorslaende betering beraemt zy.

Maer de Nederduytsche tael is hier wel

anders mishandelt by ons , en voor al in Brussel: zy is in deze stad niet alleen veronachtzaemt, maer ook veracht: men sprekter schier niet als de straet-tael: nouwelyks eenen geleerden die-ze middelmatig weet: 't gemyn meynt dat-ze gebrekkig is en veracht-ze zonder kennen: geen en Brusseler oft hy zal beleyden, dat hy nooit fermoon kan schoon vinden in 't vlaems, maer dat dit moet in 't frans en van eenen Fransman zyn; daer zyn-er die vemeyd zyn vlaems te spreken in gezelschap oft op de straet: andere, die 't alwillens kwalyk spreken om in 't frans te schynen opgebragt te zyn: die g'in d'herbergen en kuffehuyzen hertnekkig zult hooren frans hakkelen, zonder eens in hunne belemmernis naer 't vlaems te willen keeren. Onze joeffrouwen zalmen nooit met eenen vlaemschen kerkboek zien: en gebeurde dit, het schaemrood zou haest daer zyn. De Romynen ten tyde van Juvenalis waren in de zelve belachelykheyd ten aenzien van 't grieks, gelyk wy ten aenzien van ons frans: waer op den zelve schryver aldus spotde,

Nam quid rancidius, quam quod se non putat ulla

Formosam, nisi quæ de Tuscâ Græcula facta est?

De Sulmonensi mera Cecropis? omnia græcè:

40 *Verhandeling op d'Onacht*
Cum sit turpe magis nostris nescire Latinè.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta: quid
ultra?

Concumbunt græcè.

Het geen ik zoo, aen ons toegepast, overzette.

Wat zotter, dan dat haer geen' een' agt
schoon te wezen,

Dan die van vlaemse myt een heele franse zy,
Van eene Kempeners een' ware Parijsene!

Al frans: al is 't meer schand in onz' tael
bot te zyn.

In die tal schroomen-zy, vertoornen, zyn-
ze blyde.

In die tael storten z'uyt hun' zorg jes en
gehym,

Wat nog? men in 't frans . . .

Nooit is onze tael eenig aendagt verleent van 't hooggezag. Nog hoogschool van Loven nog onze Brusselsche Academi' hebben haer ooit meer gedaen, als niet verworpen. onze schryfwys' is nog niet gevestigd, ende en heeft nog die beschaving wegens een' openbare hand, die de franche geproeft heeft, niet ondergaen: en de Hollanders zyn hier in wynig regelvafter als wy. Daer koomt by ons niet uyt in 't vlaems, als slegtigheden: en was 't iet goeds; 't waer ongelezen. Onze tael is gebannen uyt de toneelen:

toneelen : zy moet achterstaen in d'aenzienlykfte raden : het meefte van onze liedjens , om niet te zeggen alle , bynaer alle onze nieuwsbladeren en andere dagelykheden van de pers , zyn frans : en 't zyn de Fransche alleen die daer van d'eer en 't nut bekomen : het zyn zy die hier meeft de secretariffen en Pedagogen zyn der groote , onze journaliffen , onze gazettiers.

In deze Fransdolheyd wulen wy nog tot den dag van heden : jae nu nog meer als ooit , en men ziet in onze tegenwoordige staetsomftandigheden de schoonfte zaken miskleed of ontfierd door onze gebrekigheden in die tael : ja men ziet-er sommige , terwyl het hun vry staet de moederlyke tael te gebruyken , zoo onverdragelyk frans fchryven , dat zy daer toe fchynen gedoemt geweest te zyn by wyze van fchandboet. Maer laet ons nu voorts bewyzen , hoe zeer het Frans ons nadeelig is.

Voor eerft het is onmogelyk een' vremde tael wel , eygentlyk en naer haren geest te leeren fpreken. De Romynen herkennen op zoo vele plaetfen d'onmogelykheyd voor hun van 't grieks wel te leeren , dat ik hier niet noodig acht een ander beroep van fchryver daer op te doen als 't volgende: Aulus Gellius spot ergens met-eenen Romyn die eenig werk in 't Grieks ge-

maekt had en daer in voegde een' verſchooning van zyne taelgebreken op diën dat hy geenen Griek en was. Gellius vraegt hem wie hem gedwongen had te doen 't welk hy voor eenen Romyn onmogelyk wift. En by ons, wat vremdeling hebben wy ooit onze tael hooren ſpreken, die wy niet terſtond voor vremd en kenden? van gelyken ons volk, naer al lang in franſche landen verkeert te hebben, word nog aen de ſpraek gekent: ook elke tael heeft hare bezonderheden in uytſpraek, klanken, letters, uyt-drukkingen en ſpreuken: die eygendommen en ſchier ingeborenheden der moederlyke tael zullen eenigelyk in alle andere talen byblyven: zoo hooren wy de Hoogduytsche 't frans anders ſpreken als d'Engeltche: en zoo geven wy nederduytsche klanken en nederduytsche uyt-drukkingen in franſche woorden.

Om oertuygt te zyn, dat wy 't frans nooit wel konnen leeren, dat men maer in zig zelve vrage waerom by ons en onze duytsche naburen alle d'authours van franſche nieuwsbladeren, gazetten en journalen Fransmans zyn en niet eenen Nederduyts: dat men maer eens pyze waerom wy niet eenen franſchen predcant en hebben, en waerom wy alle, die wy er noodig hebben ontbieden uyt Frankryk. Waer-

om gaen onze Brusselers die wy hier op den Theater hebben niet naer Vrankryk, gelyk-er van daer hier komen? waerom plegen zy ook die gewoonte niet van te gaen van toneel nae toneel? waerom gaen zy niet naer dat ryk, waer zulke begaeftheden wel beter geloont worden als hier? waerom gaen-ze niet, als-ze hier nog onlust uytftaen? niet anders, als om dat z'in Vrankryk om de vromdheyd hunner uytpraek alleen zouden uytgeschuyffelt worden. Het is my meer als eens gebeurt in het toneel neffens Fransmans gezeten te zyn en hun den grootsten lof te hooren geven aen onze Brusselische acteurs: maer de loving eyndigt altyd met te jammeren over d' uytpraek. Indiën die menschen zoo voortgedaen van de natuer en konst, gelyk den overleden Bultos, die-er zoo lange jaren in was, met eene dagelyksche oefening niet en konnen geraken tot die eyge fransche uytpraek; aen wie zal het mogelyk zyn? Den onlangs overleden heer des Roches, die van joengs af het frans gehandelt, en het zoo lange jaren als taelmeester geleert en in verschyde schristen geoefent heeft, beleyd op verschyde plaetsen, en voornamentlyk in de voortede van zyne onlangs uytgegeve *Histoire ancienne des Pays-Bas* zyne gebrekkigheyd in de

franfche tael, en ontfchuldigt zig op diën, dat het zyne moederlyke niet en is. Het werk van den Heer De Neny, die hier in 't frans was opgebracht, mishaegt zeer de franfche ooren. Den Heer Paquot in 't wals opgebracht en geboren, naer zoo lang en zoo dapper gewerkt te hebben in den franfchen en latynfchen letterftaet, bekent opentyk in 't voorberigt van zyne Memoiriën op de Nederlandfche fchryvers, dat geene van onze Nederlanders, zelfs ook niet onze Walen naer de netheyd en eygenfchap der franfche tael mogen trachten. Den Heer Linguet in zyne nieuwelyks hernome jaerboeken en bewimpelt de gebrekigheden van 't frans niet die hy vind in Zyne Majesteyts tegenwoordig plakaert van lichting van 2,400,000. guldens: wy meynden nogtans dat een frans Gouvernement ten minften er nu heden eenige had die goed frans wiften. Ik ken er twee, die hier fomtyds franfche werkskens uytgeven, maer eerft alles doen fchaven en verbeteren door eenen Fransman. Zekeren geleerden Heer, Lidmaet van onze Bruffelche Academi' in 't frans opgebracht, had over wynige jaren eene lofrede, die voorgefteft was door een' franfche Academi' opgefteft: maer hy heeft onnut gevonden vanze in Vrankryk in te geven: om dat hem,

zoo hy daer-in zelf zegt, altyd de welsprekendheid en eygenschap der tael moest ontbreken, en heeft-ze dus hier in druk gegeven. Onze hedendaegsche en nieuwelyks uytgegeve fransche schriften van de Staten en leden der provinciën, steden en bezondere lieden, die van de Walen niet uytgenomen, hebben deze taelgebreken: zelfs, gelyk gemerkt is, sommige tot belachelykheid toe. Onlangs zekeren Fransman vroeg hier een' Officiaelsplaets in de Financie: daer wird hem ronduyt geantwoord, dat-men geene Fransche meer aenveerde, om dat-ze d'onze te zeer overtreffen, en dus nyd en twist veroorzaken. Ik twyffele niet of die reden is waer; maer het is ook wel waer dat eenen Fransman op een Nederduyts, op een Hollands comptoir noh wel verder zal onderblyven. Het is maer de vremdheid der tael en d'onmogelykheid van daer in iet te worden, die daer-van d'oorzaak is.

Hier blykt dan wat verdooltheyd het is onze kinders op te brengen in 't frans. Dat-ze dit is eene tael geven die-ze nooit wel zullen weten, nooit net nog cygentlyk spreken: dat-ze dit is moetwillig doen slegt ter tael zyn: dat-ze dit is van alle hoop van welsprekendheid en van vele konsten afsluyten: dat-ze dit is eene moederlyke tael

46 *Verhandeling op d'Onacht*

geven door de welke het onmogelyk word een' andere middelmatig te leeren. Want daegelyks zien wy, hoe zeer een' fransche tong haer minder voegt naer andere talen als eene Nederdnytsche, en schier niets aenneemt van vremde klanken, daer wy nog andere talen middelmatig leeren.

En al konden wy 't frans nog eenigfints leeren, er - in welsprekende te worden, is zeker onmogelyk: men heeft in 't Griicks geen en Demofthenes en in 't Latyn geen en Cicero meer gezien naer dat byde die talen geene moederlyke meer en zyn Niemand zal in een vremde spraek die onleerbare fyngheden, de welke zelfs de letterkonstichryvers ontvlieden, die eygenheyd van woorden en spreuken, die vaerdige uytdrukking, die oprechte uyt spraek, die rykheyd en vloedigheyd betreffen, diën onvermeydden toon en onbelemmerde frankheyd voeren, die tot welsprekendheyd noodig zyn.

Moeten wy de welsprekendheyd verfaaken; alle onze konsten zyn gekrenkt, de voornaemste en noodzakelykste eerst: het is deze die moet het zap en smaek geven aen alle schrift. Wat zyn stukken van zedekonde, dichterye, historie, staetkonde, natuerkonde en diergelyke zonder welsprekendheyd? het zyn nogtans deze weten-

ſchappen, die den menſch naeft raken, die rechtsweegs op hem aſgaen: die als behelzen den Catechiſmus der borgerlyke wysheyd; die de menſchelyke reden hare gangen leeren, en zoo de vervoegzaamheyd bevoorderen: 't zyn deze die toegepaſt zyn aen de meeſte menigte, die eenigelyk raken: 't zyn deze die meest geene vorige konſten of veelvoudige kennis en vereyſchen: die niemand afkeeren om hunne moyelykheyd, maer eenigelyk, bezonder de joengheyd aantrekken door hunne behaeglykheyd: 't zyn deze die onder 't gemyn moeten brengen eene betere, redelykere manier van pyzen en goeden ſmaek over alles, en zoo hunnen invloed hebben op alle konſten tot handwerken, ambachten, koophandel en landbouw toe: 't is van deze, dat den waſdom der konſten moet beginnen: hy is-er ook van begonſt, bezonder van de dichtkonſt, by Joden, Grieken en Romynen.

En wat raekt de dichtkonſt in 't bezonder; hier voor is-er zeker in een' vremde tael geen plaets: want niet is-er vizer, niet is-er nouwfpeuriger als deze. In een alderzappigſte rym een 't minſte woordje verandert of verplaetſt, af of by gedaen verdooft alle natuerlykheyd en ſmaek, al is 't dat nog het rym zyne maten houd. En

't geen welgezyd is in in redevoering of histori'zal tegen 't hoofdspringen in gedicht, zonder dat men zal weten waerom. Deze fyne verschilligheden zal niemand in een' vremde tael gevoelen.

Alwaer 't dat ons frans onze konsten niet en krenkte; het is ons eventwel schadelyk, door diën dat het wederom al eene tael meer is: want het vlaems en latyn kunnen wy niet derven; nemen wy nog 't frans by; dit is nog een' tael die wy moeten weten voor tot de konsten te komen. Doch hoe meer spraken wy ons noodzaken voor te leeren; hoe meer wy ons de konsten verwyderen. Wat tyd wonnen de Grieken die geene tael als 't Grieks en hadden! wat ontlasting van 't geheugen, van de memorie, geene duyzende vremde woorden te moeten onthouden; zou die noodzakelykheyd van 't Grieks by de Romyanen niet ten deele d'oorzaak zyn van hunne minderheyd ten aenzien der Grieken? Gelukkig de Fransche, die reeds zoo verre zyn, dat-ze recht uyt d'Abéscholen hun kunnen begeven tot die konsten, daer hunnen geeft op valt! noch gelukkiger, waer't dat-ze hunnen Bybel, hunne scholen der rechten, godsgelertheyd, medecynen in 't frans hadden!

Door ons frans schynen wy van die middelbare

delbare geleertheyd en borgerlyke wyt-
heyd af geheel het gemeyn, onze beftge-
moedde en weetgirige borgers, ambachts-
lieden, akkermans, en onze vrouwen: die
't frans teenemael niet, of ten minften zoo
verre niet en weten, dat-ze 't met vermaek
of zonder moyelykheyd kunnen lezen: die
daer door als gedoemt fchynen tot een' ge-
zogte onwetendheyd.

Hier door onketenen wy de konften: die
altyd aen een hangen, en d'een' d'andere
volgen, helpen, volmaken. Zoo beletten
wy den invloed van die der penn' op die
van de hand. Het zyn nogtans die van de
penn' die moeten voorgaen. De Joden had-
den hunnen beroemden tempel niet voor
David en Salomon: Griekenland was wild
voor Homerus: te Roomen die konftige
ftukken van beldhouwerye, fchildering,
bouwkonft en andere waren-er nog niet
voor Cicero en Virgilius: die levende en fom-
tyds boven natuer gedrevene beldingen van
den dichter verzien, ontwekken, voeden,
verheffen eenen leerzamen geest. wie zou
zeggen dat de gedichten van Homerus noo-
dig geweest zyn tot het maken van diën
Dondergod, die door zyn ftatig gezigt zy-
nen konftenaer, Phidias, zelf vervaerde!
waer op gevraegt zynde hoe hy zoo god-
delyk ftuk had kunnen uytvoeren; ant-

50 *Verhandeling op d'Onacht*
woordde hy dat hy aen 't werk altyd in 't
hoofd had deze rymkens van Homerus, die
ik alzo in overzetting geve.

*Dan gaf den grooten god met zwertgewang-
brouwd' oogen*

*Den toewink van gedoog met zyn onsterfelyk
hoofd.*

*Zyn godlyk hair bewoog : men zag de hemels
boogen ,*

Eenwillig met den god, van eygen wil berooft.
Iliad. 1. vers. 528.

Zoo schynt ook onzen Antwerpſchen Apelles bedrift geweest te zyn door den geest van Virgilius, als den Hertog van Mantua hem onder het ſchilderen van 't gevecht van Turnus en Eneas hoorde ophalen dit en volgende rymen van d'Encis.

Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris.
Lib. 10.

Om iet groots van onze geleerde te verwachten, zoo lang den ſtaet der talen zoo blyft, gelyk hy nu is, dat is te vergeefs: d'onze, zeker de grootſte verſtanden eerſt van al, zullen in 't frans laten te ſchryven, niet alleen om dat-ze deez' opgehaelde onmogelykheyd herkennen; maer ook om d'uytgeputheyd van de konſten in die tael: om dat-ze voorſteeds hun moeten gaen vernedert houden onder zoo talryke menigte van ſchryvers. En die hun we-

tens en willens tot zulke vernedering zullen begeven; dit zullen zeker d'edelste en grootste verftanden niet zyn: want het zyn deze, die-men tot nogtoe altyd heeft zien vallen op die foort van fchriften, die 't aldermeest welsprekendheyd vereyffchen, ftaetkonft, dichterye, philosophie, enz. Maer het zyn ook deze, die wel eerft zullen zien hoe onmogelyk de welsprekendheyd is in een' vremde fpraek, en wat d'eygelingen van een' tael voor hebben voor de vremde. En een groot verftand, een groot gemoed is niet te vreden met iet minder, maer wilt in zynæ foort het eerfte zyn, nog en zal zig licht begeven daer het een' menigte moet boven hem zien. Mogt-me dan nog iet in 't frans verwachten; men moet niet groots verwachten: en kwam-er dog iet groots; wat jammer! hoe veel grooter waer 't geweest in de moederlyke tael!

Niemand dan van d'onze zal zig lichtelyk vermeten eenig aentreffelyk fchrift van die voornaemfte en noodigfte foort in 't frans t'ondernemen: zal ik my dan begeben tot ons Nederduyts? een' tael die veracht is? die-me fchaemt te fpreken? daer ik weet dat-me van myn werk zal zeggen, *het is maer vlaems*, en het ongelezen nederfynyt? zekerlyk neen. Wy zullen dus nog in d'een nog in d'andere tael fchryven.

Droeven staet van onze konsten, wy hebben geen' tael om-ze t'oeffenen: en verwonderen wy ons nog, terwylen zoo vele Franfche, Engeliche, Hoogduytsche verstanden uytſchynen, geen en eenen verheven geeft binnen onze palen te zien opryzen!

Een merkelyk nadeel is ons nog die vremde tael op de theaters. De toncelen hebben hun goed en hun kwaed. Het goed 't welk zy in hebben, is wel voornamentlyk dit, dat zy wonder dienſtig zyn voor de konsten. Dichters, muzikanten, ſchilders hebben hier de bekwaemſte oefening en de nouwſte proef van hunne deugd. hier heeft men 't alderkragtigſte aenwekzel van al waer maer ang in ſteekt: eenen arbyd van wynige maenden heeft terſtond zynen loon en eenen loon voornamentlyk van eer: ende dat doorgaens op een' wyze die niet dan d'aldergevoeligſte kan wezen aen alwie-ze geſchied en aen alwie-er door moet aangewakkert worden: en zonder twyffel in Vrankryk diën luyſter der konsten moet zeer veel aen de toncelen. by ons, door die vremdheyd van tael is-er geene plaats voor onze dichters of zangkonſtenaers.

Voeg hier nog by dat onze theaters om die vremde tael ons nog te ſlegter zyn. want die ſtukken die wy hebben, zyn alle oorsprongelyk Franſche; alle toegepaſt

aen den franschen volksaerd, niet aen den onzen. doch, zulken aerd, zulke zeden, hertstogten, werken en gedagten. En wat verschil van den Fransman tot den Nederlander!

Maer, waer 't dat onze tael op de toneelen was; dit alleen, dat het onze tael is, waer aen vaderlandische gemoederen een' behaeglykheyd te meer: men zou somtyds eens iet vaderlands zien, onze bijzondere fouten overgehaelt, en onze deugden en groote daden opgeluyftert.

En waer 't dat-er eenige verandering begeert wierd; misschien waer die wel zoo te doen, dat - men de toneelen hun meeste kwaed zou benemen 't geen zy anders medebrengen. Men kon zorgen daer op zoo welgezede menschen te hebben als mogelijk waer. En d'inboorlingen onder hun volk, onder d'oogen van hunne ouders, bloedverwanten en vrienden, zouden zeker zediger leven en minder oorzaak geven aen het kwaed 't geen Rousseau van hun ducht, als die de welke buyten hun land by den vreemden zyn. En het waer ook een behagelykheyd te meer de deugden en grootheyd verbeld te zien door deugdzaame lieden: ten minsten en was-er niet somtyds d'onbehaeglykheyd van uyt den mond van eenen Sardanapalus, een' Mes-

54 *Verhandeling op d'Onacht*
falien, eenen Vatinius de redens te hooren
van eenen Cato of Lucrees. Voorts kon-
men zorgen daer niets te laten verbelden als
al wat zedig is, en zoo veel vaderlands
als mogelyk waer.

Daerboven de toneelen van eene na-
tie zyn 't eerste, ten minsten 't aenzielyk-
ste proefftuk van hare konsten, en 't duy-
delykste bewys van haren voortgang in de
goede gaffie en konsten. Die natie dan die
hier-in verfaekt iet van 't haer te voren te
brengen, en zoo uytſchynelyke zaken gants
van den vremen trekt, ſchynt haer opeent-
lyk ten onderen te geven aen de vremde:
hier door dan voeden wy zeker ſterk die
grootte en nergens anders gekende vremds-
gezindheyd die wy onder ons gevoelen:
hier door gemiffchen wy diën fynen toet-
ſteen onzer konsten.

Uyt alle dit opgehaelde zien wy dus wat
nadeel onze konsten, door die frans ver-
wanchtheyd leyden. Maer het zyn niet de
konsten alleen die hier door leyden; het is
daer door ook dat voor deze leſte opgiffin-
gen onzen vrydomsgeeft zoo was verval-
len: want liefde tot het vaderland en kon-
ſten gaen ſchier altyd ſamen: zy geven
veel aen elkanderen: men heeft het zoo
gezien by de Grieken en Romynen. En in-
derdaed als 't vaderlandſchap buyten 't ge-

val is van gedurig getergt te zyn; moet het door de konsten verlicht en gevoed worden. of het verslapt, gelyk wy zelfs onlangs hier en in Holland geproeft hebben. En van gelyken de konsten zonder vaderlanderfchap zyn veel minder en verliezen veel: want zal de vaderlands liefde niet grooter, beter, redelyker en gefierder zyn, waer-ze verlicht en gedreven is door de konsten? waer welsprekendheyd, gedichten, toneelen, fchildering, belden, opschriften, enz. niet ophouden van-ze op te wekken en overal te raken? zullen ook welsprekendheyd, toneelen, gedigten, redekunst, histori' en diergelyke niet grooter, edelder, ryker zyn waer-ze begeeft zyn wegens 't vaderland?

En zoo zeer is onze fransgezindheyd niet famenftandig met een' ware vaderlands liefde, dat zy zelfs daer-van eenen inbreuk is. Daer verfchillige mogendheden in onderhandeling treden, elke denkt-er haer' eer en weerdigheyd aengelegen, dat het verdrag in hare tael verleden zy. Valerius Maximus in het capittel van de gebruyken der Roomfche staetsbediende zegt, dat die, al waren zy doorgaens in 't Grieks wel hervaren, nooit anders als in 't latyn aen de Grieken antwoord gaven: en dat zy die niet alleen binnen Roomen maer ook in Griekenland

en Asia deden door taelmans spreken in 't latyn: dat ook de vremde talen gebannen waeren uyt alle de Rechtshoven van 't Rooms gebied. De redenen van die oude plegen bedied hy te wzen, om zoo te bewaren de hoogweerdigheyd van 't Rooms volk en van hunne ampten: om buyten raek te zyn van de kracht en vloedendheyd der Griekfche sprack: om de latynfche tael met meer achtbaerheyd te verbreyden onder alle volkeren: op dat-er niets Rooms ergens-in onder 't vreind en waer.

Zoo eerden zy de moederlyke tael, fchoon zy daer van de minderheyd tegen de Griekfche wel zagen: de hunne nog ongefchaeft en ongeregelt; de Griekfche vol allen fchik en fierlykheyd: de hunne hard en onaengenaem, zoo zy zelfs belyden; de Griekfche zoet en vloedende, en gelyk Valerius en Seneca zeggen, *Lingua volubilis*: de hunne arm en onverzien van fchriften en geleerdheyd; de Griekfche overvloedig in alle konft en wetenfchap: 't latyn de tael van boeren en foldaten; het Grieks de sprack der konften, de sprack van een geëert en aldergefierdfte volk; 't latyn de tael van een klyn latium; het Grieks verbreyd door rykbevolkte landen in Asia en Europa en in Italiën zelf: met wat oogen zouden zulke vaderlanders hebben zien invoeren een'

tael niet alleen vrend, maer ook onvolmaekter als d'eyge?

De vaderlands liefde nochtans in een volk is een onfchatbaer goed. Alles is grooter, edelmoediger, deugdzamer, wyzer: alles is iveriger en vinniger voor bezonder en gemeyn goed. Aenzie maer d'oude Romy-nen: zoo haest zy hun vaderland in de macht der Keyzers zagen, en alles boogen voor de mogendheyd van Eenen; geleerdheyd en konsten bleven nog; maer die republiekfche grootheyd, die ingenomendheyd tot een gemeyn goed, was er niet meer. Men zag geen Brutus meer onne-doogende als de wet zelf rechter zitten, straffende met de dood 's landsverraderye in zyn' eyge zonen: men zag geene Curtii, geene Decii hun leven offeren voor 't gemeyn: geen Scipio, den grouwel van Carthago, overwinner van Hannibal en Antiochus, in vrywillig ballingschap gaen op dat zyne grootheyd aen 't vaderland niets zou te duchten geven voor de rust en mogendheyd door hem bezorgt: geen Regulus met verbeurte van zyn lyf raeden het gemeyn goed, en op verbintenis van zynen eed uyt d'armen van vrouw en kinderen keeren tot zyne beulen: men zag geene Consuls, die, die de wet gaeven aen Konningen, tot het purper geroepen uyt het

veld, en, naer op hunnen keer den fract verzorgt te hebben, weerkeeren tot de ploeg: men zag geenen alderdeugdzaamsten Cato meer verſchynen, om wiens tegenwoordigheyd alleen heel een Rooms volk vermeyd ſtond de ſchaemlooze bloemfeest aen den Raed te vragen. In de plaets van die grootheyd en verheventheyd kwam daer nae de nederige eygemin, baetzugt, verwaendheyd, lafhertige onderworpenheyd, en vleyerye.

Het is zonder twyffel een goed voor eenigelyk wel ter tael en ter ſpraek te zyn, en zyne redens vaerdig en onbelemmert te voeren. Doch hier toe is een' zekere frankheyd noodig. maer, gelyk by ons gezien en geplogen is, wanneer zullen wy frank zyn in die vremde tael? en aldus dan, gelyk gemerkt is, ſtellen wy ons in gezelschap, in geſpreek, enz. moetwillig achter den Fransman. Ook hy, die hier zyne ſpraek, zyne drachten, kleedfels, toncellen vind; die ons in alle dit herkent zyne leerlingen, zyne apen en nederige grootachters, beld zig ſeffens in, dat er niet ſchoon, niet groot, niet goed en is, of 't moet van Vranktyk zyn, en neemt niet zonder reden den toon boven zyn' ſlegte naeb. etzers: en zoo moeten wy by hem in gezelschap den rang houden van min ge-

ſchaefde lieden. En waerlyk 't is een ſchand, ons hier-in altyd geſtelt te zien om te boogen onder 't vremd: jae het zyn wy alleen van alle d'Europiſche volkeren, die gelyk de barbaren, gelyk dwalende gevolktens, zonder ſtaet of wetten, onze tael ſchamen en verwepen, die in ons eyge land vermeydelyk ſpreken met den vremden.

Voor het vaderlanderſchap eener natie is zeer dienſtig zoo veel eygen en bezonder te hebben als mogelyk is: want waer 't dat de gantſche wereld overal de zelve tael, ſtaet, zeden, wetten, godsdienſt, kleedfels, plegten en gebruyken had; men kende geen vaderlanderſchap: maer nu in de verſchydendheyd, allen goeden vaderlander mint al wat vaderlands is om geen' andere reden als om dat het vaderlands is: en zelfs hoe meer een' zaak uytwendig heeft, gelyk de tael, dragten, toncelen, godsdienſt, zekere plechten; hoe meer zy de gemoederen van 't volk zal aantrekken. Men heeft in de Tarterſche overwelding van China een' menigte van Chizezen zien liever hun land verlaten als de vaderlandſche dragt vad lang hair: het volk van Alexander in Aſia begon hem meer te haten om 't aennemen van vremd kleedfel, als om zyn' ware onverdragelykheden: eenider weet, wat Peeter den grooten gekoſt heeft den

invoer van onze kleeding in Rusland. wy weten ook dat het gebrek van onze tael te weten, en Spaensche zeden in Philip den tweeden niet wynig by ons den afkeer van hem vermeerderd hebben. Waerom werken wy dan om zoo bekwamen band van vaderlanderschap, de moederlyke tael, te bannen?

En zeker die zaken van zoo groote uyt-schynendheyd, die zoo veel uytwendigs hebben, tael, drachten, toncelen vreemd te hebben, kan niet anders op 't volk verwekken, als een' klynachting van al wat 't ons is, en grootachting van al wat vreemd en uytheemsch is: en zonder twyffel hier van die vreemdsgezindheyd; hier van die gedreventheyd om alles te willen van elders, schoon 't inlands tweemaal beter zy. Zoo ontieveren wy onze konsten, wetenschappen en ambachten: zoo doen wy nog voort te niet gaen die dierbaer' overblyfels van onz' oude konst-en-stof-werken, en vreemde slegtigheden in weerde zyn. Zoo staet voornamentlyk Vrankryk den bankwinkel te blyven van onze sieraden: zoo staet het onze vrouwen bedwelmt te houden op die eydele wekelykheden, die niet en behagen als door de nieuwheyd, maer nogtans kunnen dueren om de veranderlykheyd 'tis die allengskens ingewortelde

vremdsgezindheyd, die die den Nederlander nog meer doet zyn zelve miskennen en een klyn gevoelen hebben van zyn eygen: 't geen hem klynmoedig maekt, en belet te derren 't geen een ander dert.

Hiervan die verandering in onze zeden, waarvan den Heer des Roches in zyn oudsche historie van ons land in deze woorden klaegt: " Den Nederlandſchen volks-
„ aerd, " zegt hy, " is voornamentlyk
„ d'oprechtheyd en goede trouw. maer,
„ helaes, het bedrog en loozen handel zyn
„ hier reeds ingesloopen sedert twintig ja-
„ ren: en eeniegelyk weet, dat het niet
„ en is, als aen 't aennememen van uyt-
„ heemſche zeden, dat wy die verandering
„ moeten wyten. " dit zyn zyne woorden.

Werkzamen ſchryver! gy cerde de goede zeden, het Nedrlandſch eenvoud en oprechtigheyd! jae! laet ons die vremde wandegd betreuren, en onze gelukkige voorledentheden weerverlangen. jae nu heden, terwyl de religie onzer voorouders door 't heylzaem licht der reden ons hier in plaets van een *Auto da fé* en godsdienſtige moorden van onnoozele ongeloofige en gewaende tooveraers, in plaets van galgen, raders, vuer en ſtank der blakende onplicht, niet meer kan geven als mensminnende vertoogen, tempels en netgeſpoelde ſtra-

62 *Verhandeling op d'Onacht*

ten, bestroeit met bloemen en jeugdig groen, doorwaeyt met geurige lochten, galmende met den lof van God en met een oud gethal 't geen eertyds onze kloeke vaders volgde in hunne krygstogten en triomfen; nu heden roep-ik met U, goeden man! **MORIBUS NOSTRIS** en met onzen ouden Lipsius, **MORIBUS ANTIQUIS!**

Maer, goedwilligen vaderlander, gy zaegt, dat onzen landsgeest ontaerdde: gy zaegt, dat dit kwam van ontleende zeden: waerom gingt gy niet wat veerder zien? waerom speurde gy niet nae, van waer die vreemdheid kwam? Had gy dat gedaen; gy had gezien, dat een volk gebracht op den voet van drachten, kleedfels, tael, toneelen, liedjes, en al wat 't meest uytwendigs heeft te trekken van den vreinden, niet kan misschen ook de zeden te trekken van diën vreinden. En zoo zoud gy gezien hebben, dat het meeste van 't verderf daer gy van klaegt, koomt uyt d'onacht van uw' eyge tael, die gy looft, en zegt ryk en overvloedig te zyn, maer altyd stelt aehter die de welke gy voor eenen Nederduytsch onvolleerbaer en onmogelyk herkende: die gy nooit begonst te schryven zonder een' schaemlooze voorbicht van uwe gebrek-kigheid. Maer peyfde gy niet, dat gy dus u in 't geval stelde van den Romeyn die

kwad Gricks fchreef by Gellius? van eenen onbefchaemden manken die wilt danfen, of valsftemmigen die wilt zingen? Redelyke lieden zullen wel vergeven aen den eenen als hy danft en den anderen als hy zingt, indiën zy dit gedwongen doen: doch niemand zal zynen lach houden. Maer als-me den manken ziet willens danfen en den ftemloozen willens zingen; als-me-z-er ziet op uytzyn; dan heeft-me recht van te lachen, fpotten en verachten. En, alwillens doen 't geen-me voorfteds weet te zullen kwalyk doen, wat is dit anders als den *Bouffon* fpelen?

Voorders door diën afkeer van onz' eyge tael verachten wy die heylige nalaetsels van onze voorouders, die grondwetten van den ftaet, die hoogweerdige verbonden tuffchen het Volk en den Vorft: de wetten op de muntzaeken, jacht, viffcherye, leenen, laften, erfverkryg by doode handen: die inftellingen, onderrichtingen en plytwyzen der Raeden en gerechtichappen: die oude ftukken, die, gelyk gezeyd is, de gondeftingen zyn van de tegenwoordige zeevaert-wiffel-en-krygsrechten: welke alle oorffproenglyk zyn in 't Nederduyts. Wy werken dus, om die zoo koftbare wetftellingen, die d'uyterfte proef van genoegzaemheyd in d'aldergrootfte voorlede be-

volktheyd ondergaen hebben, die ons ook heden overal in steden en op 't plat land eenen schik en regeltucht bezogen, die alle ryzigers bekennen negens anders te vinden; wy werken, zegg' ik, om die dierbare nalactiëls niet meer te verstaen en in eenen eeuwigen nacht te verdoempelen.

Maer, zal-me zeggen, om 't kwaed te meyden van 't ongebruÿk der moederlyke tael; wy zullen het Frans hier de moederlyke tael maken: wy zullen het doen de tael worden van ons Nederland. Ik antwoorde vooreerst, dat deze verplante tael altyd den aerd van haren nieuwen grond, den Nederduytschen afstek, geheel nederduytsche woorden, en nederduytsche uyt-drukkingen zou behouden: gelyk men reeds in een deel van Brussel begonst ziet: en dit zou wederom een ander wals worden. Doch met het walsch hadden wy wederom niet met allen: want de Walen zyn niet naeder aen de franche welsprekendheyd en eygenschap der tael, als wy, gelyk wy dagelyks ondervinden in onze rechtshoven, en blykt uyt de hier voor opgehaelde getuygenissen van den Heer Paquot en andere: en gelyk voorders aen eenen goeden Fransgeleerden klaer zal blyken indiën hy de verzameling van de stukken die onze tegenwoordige staetszaken aengaen wilt in

de hand nemen en de vertooningen van onze Walfche provincien overwegen.

Maer, om d'onderftelling van die onbewufte verfranfling kort te maken; dat onze taelbanners maer eens aenmerken, dat zy die nooit verder zouden brengen als om te maken, dat den ftedeling niet meer kon fpreken met zyn' omgezetene landzaten, met diën die hem dagelyks met zyne winningen kooft fpyzen, met zynen huerling, met zynen akkerman: om te maken dat den eenen gebuer den anderen niet verftae, dat men onder 't zelve dak, in den zelve heerd taelmans noodig heb. Maer Godt bewaer ons van de middels die de talen doen veranderen of ooit verandert hebben! dit zyn fterftens, uytlandingen, vyandlyke overftroomingen, geweldenaryen en diergelyke jonftjes van het lot der volkeren.

En d'ongelukkige ondervinding leert, dat wy niets van de franfche tael te verwachten hebben: want zy is hier al over de dry hondert jeren geveftigt: en over ontrent twee hondert dertig jeren was-ze zoo verre, dat-er nouwelyks eenen man, zelfs geene vrouwe van tref gevonden wierd, gelyk Guicciardinus zegt, die geen frans en fprak: waerom diën fchryver ook ergens oordeelt dat hier in 't kort alles zou frans geworden zyn. Ook die tael is hier over

de dry hondert jaren de tael van 't Hof, van 't Gouvernement, van de Raeden, en, 't geen volgt, van den edeldom en van al wat iet wilt wezen. Zy is ſchier de gemyne tael van Europa : zy is als op haren aenzinelykften outaer ter uytfluyting van d'onze geplaeft op den theater: en, 't geen al is, zy is hier geacht met een' blinde ingenomendheyd. En is zy met alle dat voordeel nu verder als in den tyd van Guicciardinus, over 200. jaren? is zy nu meer onze tael geworden als-ze dan was?

Waer 't zaken vaft befloten was voortaan het frans onze moederlyke tael te maken, wat zouden onze verfransers al meer kunnen doen voor die tael boven de hier opgehaelde voordelen die zy reeds genoten heeft? zullen wy nog gelyk aen Ierland is gebeurd, alle onze oude charters, wetten, boeken, ſchriften verbranden en geen een' vlaemſche letter overlaten? zullen zy ons onze moederlyke tael verbieden te ſpreken of te ſchryven? zullen zy de vlaemſche ſcholen verbieden en niet gedoogen dan franſche? Dit zyn nogtans de naefte middels die-er nog voor 't frans te beproeven zyn. Maer hoe krachtig zy ook ſchynen; zy zouden nogtans boven d'onmogelykheid van-z'in 't werk te leggen, nog niet genoegzaam zyn, niet alleen om

het Nederduyts te verjagen, maer ook niet om het frans te doen een waer en oprecht frans wezen. Ook, schoon alle die middels sedert zoo langen tyd schier in hunn' uiterste strengheyd tegend'Iersche tael gekruykt zyn; is d'Engelsche nog verre van de moederlyke te worden in Ierland. En zoo moyelyk is het een volk te doen gants veranderen van tael, dat-me nooit stad, landschap, vlekke zig ziet ontmaken van hare fraet-tael, of *patois*. Zoo houden de Walsche gewesten, Normandiën, Bretaniën, Provence, Languedoc hunne bezondere zey-taelen, schoon er by hun niets geschreven word, niets in achtning is, als frans: zoo houd Luyk zyne leelyke tael, schoon zy die, gelyk Guicciardinus zegt, van over 200. jaren al schaefden en verbeterden.

Ten zy wy dan door onze domme fransverwaentheyd by den alfranswillenden Fransman die alles schat nae 't frans, willen blyven den naem verdienen van *Groffiers Flamands*; 't en zy wy moetwillig onze konsten, ambachten, wetenschappen willen gekrenkt houden; 't en zy wy bottelyk willen versaeken alle eer en achtning onzer natie; 't en zy wy wel veel minder vaderlands liefde dragen als wy onlangs schynen getoont te hebben; wy moeten het frans verlaten.

Maer laet het ons gewillig doen: want, alles in acht genomen, het is ons oneyndig beter: niet alleen om dat het de moederlyke tael is, maer ook om zyn' eyge hoedanigheden, gelyk hier naer zal blyken.

De Duytsche is een' oude oorspronglyke tael. Het is die, de welke hier gebragt is van voor Cefars tyden, door die Duytsche, onze voorouders, die de Gallen of Walen verjaegt en zig hier nedergeflagen hebben, en die zelve spraek, die ten tyde der Romynen hier en in Duytsland de moederlyke tael was en met lichte verchilligheden nog is. Uyt den zelve Cefar, Cicero, Quintilianus, Plinius en andere zien wy dat de Gallen *Rostrum*, *Anserem*, *Cretam testaceam*, *Picem*, *Afferem*, *Aurigam*, *Jurisdictionem* in hunne tael noemden *Beccus*, *Gansa*, *Merga*, *Becha*, *Planca*, *Rhedarius* en *Ambactus* en gelyk wy in onze tael zeggen, *Bek*, *Ganze*, *Mergel*, *Pek*, *Plank*, *Ryder*, *Ambacht*, als *Hulsterambacht*, *Axelambacht*, enz. Het is die zelve, de welke met eene verbaftering van't Latyn in Spaniën het Spaens, in Italiën het Italiaens en in Vrankryk het Frans gemaakt heeft: die den grond is van 't Engels: en het Zweedsch en Deensch voor echte zusters kent. Hier tegen is de Fransche en andere van Europa een Latyns-

duyts basterdkind nog geen 700. jaren oud.

De Duytsche tael is verdeylt in Hoogduytsch en Nederduytsch: waer van d'een niet meer de moeder tael of ouder is, als d'andere: gelyk by de Grieken d'een der vier dialecten niet meer oorspongelyk is als d'andere. Het Nederduyts is d'onze. nochtans in het spreken nemen wy wel somtyds volgens de Fransche benaeming van *Allemanden Flamand* het woord *Duytsch* voor *Hoogduytsch*, en *Vlaemisch* voor *Nederduytsch*.

Ons Nederduytsch verstrekt zig over dry vierdens van onzen tegenwoordigen staet, geheel den Hollandsehen, een groot deel van 't Luyks en eenige voordere deelen van 't Keyzerryk en van de Landstreke beneden de vereenigde Nederlanden: in zulker voegen dat Oostwaerts en Noordwaerts het land-in niet mogelyk is te zeggen op wat plaets het Hoogduytsch schyd van 't Nederduytsch. En Guicciardinus acht Nederduytsch de gantsche groote Landstreek van Gravelingen af tot Dantzig, en Pommeren toe. Inderdaed de spraken der kusten en besonderlyk die der Hanze-steden, Hamburg, Lubeck, Dantzig, Embden enz. zyn meer Nederduytsch als Hoogduytsch: en zelfs wy spreken met hun zeer gemakelyk, daer-ze eenen Opperhoogduytsch bynae niet en verstaet.

Onze tael heeft veel gemeyns met die de we ke van alle talen der wereld de beste, de gesierdste, de woord-en-konstrykste is, de Grieksche : zonder dat nogtans ergensuyt t'oordeelen is, dat d'onze joenger zy als die. voor eerst, wy hebben dry genera gelyk de Grieken : wy hebben de articuli *den, de, het; zy ho, he, to, te, ton, ten,* enz. hun woord *mellein* kooimt in gebruyk en beteekening overcen met 't ons *zullen* : hunnen comparativus gaet uyt in *eros*, den onzen in *er* : hunnen superlativus in *tatos* of *stos, ste, stes, sten*, enz. den onzen in *ste, sten* : Nieuw, *neos* ; Nieuwer, *neoteros* ; Nieuwsten, *neotatos* : Goet, *agathos* ; Beter, *belteros* ; Besten, *beltistos*. De grieksche infinitivi gaen-uyt in *ein*, d'onze in *en* : gelyk *Leichein*, lekken : zy gebruyken hunne infinitivi ontrent gelyk wy. zoo zeggen *zy to zeëin, eis to zeëin*, enz. daer wy zeggen *Het zieden, te zieden, om te zieden, met te zieden, van te zieden.* zy verdobbelen d'eerste fillaeb van hunne preterita; wy zetten voor d'onze de fillaeb *ge* : gelyk *legein*, Zeggen; *lelecha*, Gczeyd; *plattein*, Plakken; *peplaka*, Geplakt; *gelaein*, lachen; *gegelaka* of *gegelaken*, Gelachen. In rymen of versen nemen zy, gelyk wy, alleenelyk opzigt op vernederen of verheffen der fillaben, en niet, gelyk

de Latynfche, op kortheyd of langheyd. Ook hebben wy vele woorden zoo veel als gemeyn met de Grieken, gelyk in den volgenden lyft te zien is. *Ego*, ik: *moi*, my: *emon*, myn: *allos*, *heter*, ander: *holos*, heel, al: *diploos*, dobbel: *polu*, veel, vol: *neos*, *nea*, nieuw: *nun*, nu: *hen*, *heni*, *hena*, een, cenen: *duo*, twee: *treis*, *tria*, dry: *hex*, zes: *hephta*, zeven: *okto*, acht: *ennea*, negen: *malista*, meest: *apo*, af: *huper*, op, over: *pro*, voor: *amfi*, om: *meta*, met: *ekeinos*, dengenen: *sun*, famen: *sumpektos*, faemgepakt: *brachunein*, breken, korten: *ther*, dier: *kephale*, kop, kopf: *okkos*, oog: *chole*, galle: *titthos*, tette, mamme: *hepar*, lever: *odontes*, tanden: *nephroi*, nieren: *ker*, *kardia*, hert, hart: *gonu*, knie: *poes*, *podes*, voet, voeten, poot, pooten: *stomachos*, maeg: *asthma*, aeffem: *pater*, *pater*, vader: *meter*, *mater*, moeder: *thugater*, dochter: *logoi*, leugens, logens: *logostrepein*, logestreepen, gelyk in den charter van Grimben ingevoegt in den algemeynen costuembboek van Brabant en elders: *nux*, *nuētos*, *nuēte*, nacht: *te hole nuēti*, den heelen nacht: *aster*, *astera*, sterren: *onoma*, naem: *thura*, deur: *oios*, wyn: *bolos*, klot, kloot, bol: *schia*, schae, schaduwe: *geranos*, kraen: *pur*, vuer: *leon*, leeuw: *karabos*, krabbe, krest: *men* of *man*,

maend : *mene* of *mana*, maen : *platus*, plat,
 wyt : *platupoes*, platvoet : *malakos*, malich :
kofmios, kuyſch : *skafe*, ſchip, ſchiif : *ela-*
te, latte, iperre : *moros*, moord, dood :
mus, muys : *nefele*, nevel : *neottia*, neft :
skomma, ſchimp, ſchamp : *flegma*, fluyme :
oftron, oefter : *oön*, ey : *poterion*, pot : *eru-*
thros, rood : *feme* of *fama*, faem : *fakkos*,
 zak : *aifchune*, ſchaemte : *anaifchuntos*, on-
 beſchaemd : *aiffchos*, *aifchros*, eyſchelyk,
 afgryffelyk : *figma*, ſteek : *efticha*, *eftichen*,
 geſteken : *lakkos*, laek, gragt, poel : *helos*,
 poel, waer van Helle, toehellen, afhel-
 len : *klimax*, leeder, waer van klimmen,
ftulos, ftyl : *ſchidzein*, ſchyden : *aufteros*,
 ftuer : *ſigaëin*, zwygen : *eluzä*, geloſt : *luſis*,
 loſſing : *ſtaëin*, fraen : *kumbon*, *kumbion*,
 komme : *kolobion*, kolder : *rakos*, rok : *ren-*
chein, *ronchos*, roenken, geroenk : *ſtuſein*,
 ſtoppen, ſtyven : *oetar*, uyder : *amelgein*,
 melken : *plattein*, plakken : *peplaka*, ge-
 plakt : *trapein*, trappen : *eoös*, ooftich : *kop-*
tein, kappen : *edein*, cten : *leichein*, lek-
 ken : *lineos*, lynen, lynwaedt : *mezos*, mid-
 den : *metreëin*, meten : *amaëin*, maeiën :
mignuëin, mengen : *eleëinos*, ellendig : *gar-*
garidzein, gorgelen : *ſtenein*, ſtenen : *zelo-*
zos, jaloes : *hora*, uer : *notios*, nat : *notis*,
 nat, nattigheyd : *hudromula*, watermeu-
 len : *ſkopein*, ſchouwen, zien : *episkopien*,
 beſchouwen :

beschouwen: *zeëin*, zieden, *ziën*: *axioein*,
 achten: *damaëin*, tammen: *koilas*, *koilos*,
 kuyl, dal, hol, diep: *bradzein*, branden:
spoede, spoed: *spoedein*, spoeden: *tumbos*,
 tombe: *fradzein*, prazelen, praten: *lastein*,
 lasteren: *neïdein*, neyden, beneyden: *thar-*
rein, darren, derren: *glenos*, glans: *era*,
 eerd, aerde: en veel meer andere hier te
 lang om op te haelen, en wytloopiger op-
 gezamelt door van Leeuwen en Wolfgan-
 gus Lafius.

Een' zaek, waer-in onze tael seffens by
 de min diepzinnige een' kwade oog heeft,
 is d'ongeregeltheyd in de spelwyze. Maer
 dit is een gebrek meer van ongefiertheyd
 als van ondeugd, meer in schyn als in we-
 zen. want schoon den eenen verschilliglyk
 spelt vanden anderen; wy verwekken geene
 dobbelzinnigheyd, en beduyden altyd de
 zelve klanken door verschillige letters. En,
 ingevalle men maer ons Nederduytich wilt
 aendragen; dit gebrek zal gouw gebetert
 zyn. En wat is het te verwonderen dat ee-
 ne tael, die tot hier toe altyd veracht ge-
 bleven is, en die om die verachttheyd nog
 niets groots, 't welk eens de spelwyze door
 zyn' uytmuntendheyd vestigen kon, voor
 den dag gebragt heeft, iet ongefierts be-
 houden heeft? De Latynsche is onder de
 scaef der letterkondige geweest tot naer

den tyd van Cicero toe : en men ziet uyt Suetonius *de Claris grammaticis* en andere, dat die tael onder hunne handen wel merkelyke verandering ondergaen heeft. En wat ſnavingen heeft de Franſche niet geleden ? zeker meer dan d'onze ooit zou noodig hebben.

En laet de Franſche hier-in geregelder zyn als d'onze : in die regeltheyd zelf ſchuyt een kwaed 't welk nog erger is als onz' ongeregeldheid : te weten d'overvloedigheyd van uytneeringen. by ons zyn de letteren bchalven alleenelyk de *E* altyd van den zelven klank en kragt, zelfs ook de diſtongen of dobbelſtemmige. by de franſche zyn de regels der ſpelwyze alleen al ontrent zoo groot als onze gantſche letterkonſt. en dat-men eens alleenelyk hunne letters overwege ; zy hebben-er wynige die niet verſchillig in verſchillige woorden moeten uytgeſproken worden. De letter *A* ſomtyds als een' *E*, gelyk in *pais* : de *C* ſomtyds als *K*, ſomtyds als *S*, ſomtyds als *G*, gelyk in *cauſe*, *ceder*, *ſecond* : de *E* ſomtyds als onze *E*, ſomtyds als *A*, en andere klanken : en is verſchillig in alle deze woorden, *ainé*, *prêtre*, *le*, *mentir* : de *G* klinkt ſomtyds als d'onze, ſomtyds als *zi*, gelyk in *gant*, *gener*, en nog anders in *digne* : de *H* ſomtyds verzwegen, ſom-

tyds niet, als in *honneur*, *honte*: de *I* fomtyds als een' ware *I*, fomtyds als *E*, gelyk in *finir*, *fin*: de *L* fomtyds enkel, fomtyds als oft-er een' *I* by was, als in *ville*, *brillant*: de *M* en de *N*, fomtyds als by ons, fomtyds door den neus vergalmt, en fomtyds d'eerste als de tweede, gelyk in *mine*, *nom*, *non*, *condamner*: de *S* fomtyds als by ons, fomtyds als eene *Z*, als in *seve*, *devise*: de *T* fomtyds als d'onze, fomtyds als een *S*, gelyk in *toi*, *ration*: de *U* fomtyds in haren waren klank, fomtyds als *eu*, gelyk in *une*, *un*: de *X* fomtyds als *ks*, fomtyds als een *S* allen, als in *vexer*, *Bruxelles*: voeg-er dan nog eens by hunne zoo menige diftongen, en die vocalen die-ze met meer letteren fchryven: wat regels zyn-er nit noodig om die alleen te leeren wel uytſpreken en t'onderschyden! by voorbeeld wat regels en uytneeringen zyn-er al niet noodig voor de lezing der volgende woorden: *hair*, *air*, *païs*, *abbäie*, *vaillant*, *lien*, *lient*, *lioient*, *reine*, *veille*, *obeir*, *nier*, *hier*, *fieur*, *cieux*, *yeux*, *judicieux*, *bout*, *août*, *François*, volksnaem, *François*, mansnaem, enz. voeg-er nog voorders by de menigte van regels op het verzwigen van vele letters en diergelyke, als by voorbeeld dat-men *Anglois*, *août*, *paon*, *taiſoient*, *vent*, moet uytſpre-

ken *Anglé, oe, pan, tezé, van*, en duyzent diergelyke. zoo dat die lichte ongeregeldheyd onzer ſpelwyze een ongelykbaer minder kwaed is als die overregeldheyd der franſche. des te meer, daer die menigte van uytneeringen een onbeterbaer gebrek is, en onze ongeregeldheyd gemakkelyk weg te nemen is, gelyk ik hier naer voorſtelle.

Daerenboven onze tael is in haer eygen zoo geregelt, zoo eenſtemmig in hare deelen, zoo eenvoudig, dat ik, naer alles wel overwogen te hebben, my laet' voorſtaen, dat zy zoo wynige uytneeringen verſchaft en zoo luttel' regels noodig heeft, dat onze gantſche letterkonſt niet half zoo groot is of moet wezen, als de Griekſche, Latynſche, Engeliſche, Franſche. Die van 't Hoogduyts om hare veranderingen van vocalen en diſtongen in de ſubſtantiva en verba, en andere diergelyke bezonderheden, die wy niet en hebben, is ook veel grooter als d'onze.

Daer zyn-er die hun laten voorſtaen, dat-er in 't Nederduyts niets zoo welluydende is, als in 't Frans: andere, als-ze eenig ſchrift van nieuwere tyden lezen, ſpringt terſtond tegen 't hoofd de vremdheyd dieze vinden in zommige woorden; maer dit zyn die, de welke geen vlaems en kennen of gewoon zyn, als de ſtraet-tael, de tael

van hunne dienftboden, van de minderfoort van 't volk, van ftraetliedjes, flegte boeken, flegte plyftukken en diergelyke: die niet en weten of in aendagt nemen, dat wy inderdaed in onze tael noch niet fchoons en hebben, en dat - ze zelfs nog van niemand gefierdelyk gebruykt word: de welke niet en denken, dat de fpraek der welopgebrachte en geleerde lieden zoo wel in onze tael als in alle andere verfchilt van die van 't ftraetvolk. en men ziet uyt eenige ftreken van Plautus en Terentius, dat de Romynen ook eene *lingua vernacula*, flavetael, ftraettael, boeretael hadden. Ook alle taelen moeten lomper zyn in lomper monden: en die fierlyke uytfpraek moet wegens de geleerdheyd komen. Den dichtryken Gellert heeft den overleden Frederik van Pruyffen doen verwondert ftaen over de gevoegzaamheyd der Duytfche tael, die nogtans veel harder is als d'onze. Ook een tael in de welke men nog niet gewoon is iet anders te hooren als flegtigheden, moet daerom alleen mishagen: en tot hier toe hebben wy nog geene fpraek van geleerdere lieden: want wy hebben - ze nog niet geoeffent of gefchaeft. Hoe is het dus te verwonderen dat d'ooren van 't gemyn voorkomen zyn tegen onze tael!

En, indiën men - ze in haer eygen be-

78 *Verhandeling op d'Onacht*

fchouwt; zy moet in welluydendheyd aen
 geen' andere wyken. want gelyk zy niet
 gegrond is op een' vrende; zoo heeft zy
 nog veel van die oorsprongelyke natuerlyk-
 heyd van als men met de stein, gelyk met
 gewys en teekens, de zaken niet alleen be-
 diet, maer als naegedaen heeft. zoo merkt-
 men de grootheyd, kragt, gewigtigheyd
 en grouwel gemakkelyk in deze, *Groot,*
zwaer, grof, plomp, klomp, stroom, kragt,
sterk, straf, magt, mogendheyd, storm,
zwert, donker, vermoorden, moordenaar,
grouwel, grouwzaam, schroom, schrik, af-
grond, duysternis: de lichtheyd en gouwig-
 heyd in deze, *licht, bliksem, vlugt, vlam-*
me, vederen, vleugel, flidde: en, wispelen,
slibberen, huppelen, worstelen, spertelen, snel.
 wie ziet het beteekende niet naegedaen in
vink, koekoek, gedruys, bersten, perffen,
vringen, huylen, fluyten, schuyffelen, hey-
gen, plakken, kryssen, kryten, krochen,
zuchten, klinken, schetteren, bliksem, don-
der, daveren, gedruys, dringen? wat is er
 vleyiger als onze *Diminutiva, Een zoentje,*
liefste kindje, hertje, mondje, mondjen, mon-
deke, mondeken, lipjes, lipjens, lipkens,
lippekens, enzoovoorts? Met dan naeder
 te zyn aen de natuer, moet dus onze tael
 haer beter voegen tot allerley uytdruk-
 kingen en nouwe verbeldingen, ende dus

beter zyn tot het verwekken der gevoeligheden, als de franſche, die niets van de verſche natuer, maer alles veronteygent en verandert van andere taelen heeft: waer door dus d'onze veel bekwamer waer voor welfprekendheyd, dichterye, toneelen, en bezonderlyk heldedichten en treurſpelen.

In vergelyking van d'onze met de Hoogduytsche, is d'onze veel zoeter. voor eerſt de Hoogduytsche heeft veele diſtongen of dobbelſtemmige, die zeker harder en zwaerder zyn als d'enkelſtemmige of vocalen: d'onze heeft-er zeer wynig: en die zyn dan nog zagt en wynig verſchillig van enkelſtemmige, daer in tegendeel de hoogduytsche dobbelſtemmige overal zeer hard uytgedrukt worden. Ten tweeden de Hoogduytsche heeft ook veel meer conſonanten of ſtemlooze letters als d'onze, die hunne tael zeer hard maken. by voorbeeld zy zeggen *ſanft, tziwiſſchen, funf, tzehen, tziwantzich, funftzich, tzu, durch, vernunſt, du zetſteſt, du thateſt, euern, ſchwieſter, du ſchwemſt, kopf, pferd, ſlurtzen*, daer wy zeggen *zagt, tuſſen, vyf, tien, twintig, vyftig, te, door, vernuſt, gy zetde, gy deed, uwen, zuſter, gy ziwemt, kop, peerd, ſtorten*. en men moet maer de twee taelen hooren ſpreken om te gevoelen hoe veel d'onze zoeter is.

de kortheyd of langheyd eener tael kan

wynig doen tot haere deugd of ondeugd. De griekſche is lang, en miſſchien wel de langſte van die de welke wy heden kennen: nogtans zy laet daerom niet de beſte van alle te zyn. Of d'onze langer is als de franſche of latynſche is niet wel vaſt te ſtellen. Nochtans als men-ze neffens de franſche by vertaeling gedrukt ziet, gemeynelyk loopt den druk van d'onze verder. maer dit ſchynt meeft te komen van diën dat wy vele van onze vocalen uyt-drukken niet met eene, maer met twee letters: te weten altyd dan, als deze vocalen lang zyn. zoo ſchryven wy dus de lange *a*, *i*, *u*, met *aa*, *ii*, *uu*, of met *ae*, *ie* oft *ue*, en de lange *e* en *o*, met -ze te verdobbelen, *ee*, *oo*, het welk een' menigte letters meer geeft. Daer en boven onze tael word tot nog toe altyd miſkent, mishandelt en met veel overtolligheyd geſchreven. Ik heb dikwils menige latynſche Hexametra van 13. 14. 15. 16. of 17. ſyllaben overgezet in evenveel van onze gemeyne rymen van 12. en 13. ſyllaben, zonder iet gevoeligs van d'uytdrukkingen van 't latyn te verliezen. Zoo ziet-men hier voor de zes en een half verſen van Juvenalis *Nam quid rancidius* &c. overgezet in gelyke zes en een half vlaemſc. en indiën men daer de ſyllaben en ook de letters wilt tellen, zoo nogtans dat-

men de twee letters der lange vocalen maer voor eene letter rekene; daer zullen-er van elks minder zyn in't vlaems, als in't latyn.

Onze tael is zonder twyffel veel ryker als de franfche. en alwie-ze byde wel kent, zal dit beleyden: en den Heer Des Roches in zyn leſt uytgegeve werk betuygt het duydelyk. Ook als wy eene franfche vertaling zien van Tacitus, van Cefar, Cicero en andere, verwonderen wy terſtond, dat het frans zoo groote omgangen moet gebryken, daer wy zoo nauw het latyn kunnen naedoen. Wy verwonderen ons ſeffens dat-men in 't frans niet en kan zeggen, *wiëns zoon zyt gy, de plank ſtaet, de plank ligt daer*, en menige andere. En eene groote rykheyd onzer tael koomt, uyt diën zy, gelyk de griekſche, zoo gevoegzaam is om van meer woorden een te maeken. hier door kunnen wy alle de griekſche konſtwoorden naedoen, en ſomtyds die te boven gaen met d'eygenheyd van het beteekende nog naeder te treffen. men kan hier - van verbazende ſtaeltjes zien in de Hollandſche vertalingen van Lucretius, Deſcartes en andere. men kan dit nog naeder beproeven met overzettingen te doen uyt het grieks. wy zullen, by voorbeeld, zeer gemakke-lyk naedoen Homerus in zyne *Batrachomyomachia* in zyne gemaekte vors-en-

muyze-namen *limnocharis*, venluft: *phygnatus*, blaeskaek: *hydromedusa*, waterheerfchap: *psicharpax*, morzelvatter: *troxarta*, broodflokker: *lychomyle*, lekkemculen: *pternotrocta*, hefpeknager: *leichopinax*, fchotellekker: *tyroglyphus*, kaesholler: *embafichitros*, potkruyper: *troglogytes*, fpleetsnapper: *teutlaus*, beetzak: *polyphemus*, raeskeel: *crambophagus*, kooleter: *limnifius*, poelgast: *hydrocharis*, waterluft: *borborocates*, flyktuymelaer: *praffophagos*, porreyeter: *cniffodioetes*, geurvolger: *pelobates*, moortreder: *fitophagus*, spysnutter: *praffaus*, koolgroen: *artepibulus*, broodjager: *meridarpax*, brokvatter. de welke ik zoo overzette zonder uytzoeking, of achterlaeting, maer zoo gelyk-ze den boek voorgeeft. het welk zeker het frans nog latyn niet zullen naedoen.

Om dus de Fransche de minderheyd van hunne tael seffens te doen zien, dat-men hun maer eens eenige van zulke als de voorgaende saemvoegfels doe overzetten; hoe verre zullen - zachte blyven! Dan, dat-men maer neme een vlaems woord 't welk eerst te voren koomt, en dat-men er-van beginne saemvoegfels te maken met - er naer te voegen onze volgende woorddeeltjens, *heyd*, *fchap*, *dom*, *te*, *fel*, *niffe*, *inge*, *ig*, *achtig*, *achtigheyd*, *zaem*, *zaemheyd*,

baer, baerheyd, ryk, rykheyd, lyk, lykheyd, loos, loosheyd; of wel met - er deze voor te stellen on, ont, be, ge, ver, over, door, onder, op, af, neder, weder, her, tegen, toe, aen, achter, naer, mede, saem, uyt, in, binnen, buyten, mis, wan, en diergelyke: en men zal bevinden dat de franfche niet de helligt zullen overzetten zonder meerdere woorden, zelfs fomtyds ook niet met geenerley omfpreuken. By voorbeeld dat-men neme de woorden van het hier voor ingevoegt rym *Dan fprak den grooten god* enz. waer ik vinde *fprak, groot, godt, zwert, wang, oog.* dat-men dus hier van make en den Fransman voorftelle overzetten *fpraek, aenfpraek, afpraek, gefpreek, wanspraek, fpraekloos, fpraekloosheyd, fpraekryk; fpraekrykheyd, fpreekbaer; onfpreekbaer, fpreekbaerheyd, onfpreekbaerheyd, fprekelyk, on. fprekelykeyd, on. gefpreekzaam, on. gefpreekzaamheyd, on. misfpreden, misfpreding, uytfprekelyk, on. uytfprekelykheyd, on. herfpreden, herfpreding, tegespreken, tegespraek, tegespreding, toefpreken, toefpraek, toefpreding, tuffchepreken, tuffchepraek, tuffchepreding, voefpreken, voefpraek, voefpreding, befpreken, befpreding, befproken, befprokentheyd, onbefproken, onbefprokendheyd, befpreekbaer, on. befpreekbaerheyd, on. befpreke-*

84 *Verhandeling op d'Onacht*
lyk, on. besprekelykheyd, on. Het zelve
gelyk met bespreken zal-men ontrent doen
met verspreken, onderspreken, enz. Groot,
grootheyd, grootte, wangrootte, wangroot-
heyd, vergrooten, vergrootfel, vergrooting,
ver grootbaer, on. vergrootbaerheyd, on. over-
grooten, overgrooting, overgrootbaer, on.
overgrootbaerheyd, on. begrooten, begroo-
ting, begrootbaer, enz. Godt, godheyd, go-
dendom, wangod, afgod, afgodendom, god-
delyk, on. goddelykheyd, on. goddeloos,
goddeloosheyd, vergoden, vergoding, ont-
goden, ontgoding. Zwert, zwertfel, zwert-
heyd, zwertachtig, zwertachtigheyd, zwer-
ten, herzwerten, verzwerten, ontzwerten,
zwerting, her. ver. ont. be. zwertbaer,
zwertbaerheyd, enz. enz. Wang, wangryk,
wangloos, wangloosheyd, ontwangen, ont-
wangt, ontwangtheyd, ontwanging. Oog,
oogryk, oogloos, oogloosheyd, oogrykheyd,
ontoogen, ontooging, ontoogtheyd, beoo-
gen, beooging. Ik zie by voorbeeld eenen steen;
ik maek-er-van steenachtig, steenachtigheyd,
versteenen, ontsteenen, versteening, ontstee-
ning, versteent, onversteent, versteentheyd,
onversteentheyd, ontsteentheyd, versteenbaer,
ontsteenbaer, versteenbaerheyd, ontsteenbaer-
heyd, onversteenbaer, onversteenbaerheyd,
steenryk, steenloos, steenrykheyd, steenloos-
heyd, gesteent, hersteent, doorsteent, onder-

steent, gesteenigt, oversteent, oversteensel, enz.

Die minderheyd of onrykheyd der fran-
sche tael noodzaekt hun van de griekische
te leenen alle hare konstwoorden en menig-
ge andere. zoo moeten zy by voorbeeld daer-
van nemen *labyrinth*, *atmosphere*, *arith-
métique*, *théologie*, *peripneumonie*, *epide-
mie*, *epizootie*, en duyzent andere, die wy
alle nadrukkelyk overzetten *Doolhof*, *damp-
kring*, *rekenkonst*, *godsgelertheyd*, *long-
ontsteking*, *volkziekte*, *dierziekte*. zoo moe-
ten zy die woorden onthouden als even
zoo veel' op hun eygenstaende bronwoor-
den, die niets met andere gemeyns heb-
ben: 't welk het geheugen overlast, de tael
moyelyker mackt, en hun, om aen gee-
ne mislagèn onderworpen te zyn, nood-
zaekt ook het grieks te kunnen. en dus zien
wy dat-z'er ook dikwils nevenslaen: ende
zoo hebben zy in de twee leest opgegeve
woorden nog niet getroffen de bekende *vee-
ziekte* en nog minder de *hoorneveeziekte*.

Wy hebben voorts uyt onze tael nog
dit voordeel, dat wy alle de voortbreng-
fels der Hoogduytsche tael, indiën wy wil-
len, voor ons hebben: zelfs zoo, dat d'o-
verzetting niet of wynig zal minder heb-
ben als d'oorsprongelyke stukken. want de
Hoogduytsche is zoo zeer de zelve met
d'onze, dat-ze van malkanderen maer met

86 *Verhandeling op d'Onacht*
 een zeer klyn verschil van uytprack, en
 eenige niet wyt verichillige, maer nabu-
 rige, letters verichyden zyn: gelyk te zien
 is uyt dit volgende gezang van Gelfner, waer
 zelfs de maeten behouden zyn.

DIE SCHIFFAHRT.	DE SCHIPVAERT.
Es flieht, das schif,	Het vlied, dat schip,
Das Daphnen weg	Dat Daphne weg
Zu fernem ufer fuehrt.	Tot verreŋ oever vuert.
Zwar dich umflattre ze- phir nur,	Dat u omfladdre nu ze- phir,
Nur liebes goetter dich.	Nu menig minnegod.
Ihr wellen, hupfet	Gy, baeren, huppelt
Sanft ums schif!	Zagt om 't schip!
Wenn nur ihr fueffer blick	Wanneer haer zoet ge- zigt
Aufeuern sanften spielen	Op uwe zagte spelen
ruht	ruft
Ach dann denkt sie an mich.	Ach dan denkt zy op my.
Ins ufers schatten singe dir	Dat u in 's oevers scha- duwen
Ierst ieder vogel zu:	Zing ieder vogel toe:
Und schilf und straeuche winket ihr	En riet en liŋchen win- ken u
Von sanften wind bewegt.	Vanzagtenwind beweegt.
Du glatte see bleib im- mer sanft!	Gy, gladde zee, blyf immer zagt!
Du traegst das schoenste kind,	Gy draegt dat schoonste kind,
Das je den fluten sich ver- traut,	Dat aen de vloeden zig vertrauwte,
Rein, wie der sonnebild,	Reyn, als der zonnebeld,

Das dort auf deinem spie- Dat daer op uwen spie-
 gel stralt , gel traelt ,
 Schoen wie die Venus Schoon als die Venus
 eint , eens ,
 Als sie aus weissem schaum Als zy uyt witten schuym
 hervor hiervoor
 Auf ihre muschel stieg. Op hare mossel steeg.

Die wassergoetter die sie De watergoden die haer
 sahn zien
 Vergassen da entzuekt Vergeten dan verzucht
 Ihr plaetschernafpiel, ver- Hun plaffchespel, verge-
 gassen da geten aan
 Die schilfbekraentzte Die rietbekraente Nymph.
 Nymph.

Sie sahn der eiserfuchtgen Zy zien dat iverzugtig
 blik zigt
 Und laechelnd wincken En lachend winken niet:
 nicht : Die zoete goddin zien
 Die suessè goetin sahn zy maer
 sie nur Tot dat-z'uyt d'oovers
 Bis sie aus ufer stieg. stapt.

Maer, zal-men zeggen, het frans is wel beter verzien in alle slag van konsten, en 't vlaems zoo wynig. Dit is waer: en waer't dat de tael maer alleen moest dienen om de konsten te zoeken en naetevolgen; ik zou de frantche voorstellen maer wy hebben de tael ook, en wel besonderlyk, noodig om de konsten t'oeffenen. doch hier-toe kan ons 't frans niet dienen, gelyk bewezen is. Voor de navolging hebben wy de Grieksche die beter is, en de Latynsche die

wy niet en kunnen derven. Laet ons dus zoo veel als mogelyk is vermayden ons andere taelen, als d'onze en 't latyn, noodzakelyk te maken. want dan hebben wy nog al eene te veel.

En laet d'onze min verzien zyn van allen voorraad van konsten ; laet ons geene Ciceroos, geene Virgillii, geene Voltaires voor ons zien ; wy hebben ons dan van hunne grootte geen' schaduwe te duchten, en zien ons nog hunne plaetsen open : zy hebben ons die beste bronnen van Vaderlandsche stoffen niet uytgeput : wy hebben zoo veel te verscher, vlakker en min betrede veld voor onze werkingen : en zyn in andere taelen voorbereyd en geoeffent om van alle die stof die d'onze geeft, gebruik te kunnen maken. jae, my dunkt, dat eenen zulken toestand, waer alles als gereed en bedrift staet om in die nieuwe renbaen der konsten toe te varen, veel meer te verlangen als te beklagen is. De proef hier-van is de Hoogduytische tael. het is nouwelyks vyftien of twintig jaeren datze geoeffent is : zy heeft nagtans van nu af al menige schoone werken, en proenkt al by overzetting in alle vromde taelen. Daerenboven, gelyk bewezen is, al wat die tael heeft is terstond voor ons. Het gebrek dus van voorige konsten moet ons niet deeren.

Ook,

Ook, zal-men zeggen, het frans zal wel eenen grooteren theater geven aen onze konsten: het frans is bekend geheel de wereld door, en ons land is klyn. Maer, voor eerst, is hier-in het lot van onze tael erger als dat van d'Engelsche, Hoogduytsche, Italiaensche en andere, die alle niet zoo gemyn zyn als de fransche, en in hunne landen nogtans de taelen der konsten zyn? is het erger als eertyds dat der Latynsche die, terwyl het grieks de tael was van geheel d'onwilde wereld, niet heeft gelaten op te komen? ten tweeden, is de verstrekt-heyd onzer tael zoo klyn? is 't gants Nederland, en al wat-er ten oosten en ten noorden aenpaelt klynigheyd? is de tael reeds door onze Bataeffsche broeders niet verbryd op welbevolkte landstreken in de dry andere deelen der wereld? Daerenboven waer 't zaken zy, zoo by de Hollanders als hier, zoo slegt niet behandelt, maer geëert en geoeffent was op zulken voet als zy 't kon wezen; die leegere ter zee gezetene Duytsche, en andere onze naburen, zouden liever d'onze aantrekken als de Hoogduytsche. zoo dat zy geene klyne verbreydheyd heeft, en nog grootere zal hebben als wy willen.

En mag eenen goeden vaderlander wel peyzen, myn land is my te klyn, het is

my de moyte niet weerd? En de tael van't Nederland, de tael der oude Belgen, de tael van den Vrydom kan die verachtbaer zyn?

Jae het is DE TAELEN VAN DEN VRYDOM. het is-ze van alle tyden geweest, het is-ze nog tot den dag van heden! Zy is, 't geen aen geen' andere gebeurt, verstrekt op zoo menige verschyde staeten, den onzen, den Hollandschen, den Luickschen, Hamburg, Lubbeck, Dantzig, Aken en andere, die ider hun verschillig lot, hunne verschillige wisselvalligheden hebben ondergaen: en nochtans nergens kent zy slavernye of volmogendheyd van Eenen. Jae! 't is DE TAELEN VAN DEN VRYDOM! die 'k nooit met onze fransverwaende zal schamen; die 'k my altyd zal eer achten te spreken en door myn frans te doen doorschynen.

En waerom zou onze tael moeten wyken voor 't frans? waerom eene veel betere stellen achter een' slechtere? waerom de tael van 't grootste deel, van 't beste van 't voornaemste van onzen Staet slagofferen aen die van een klyn vierde van 't land, aen een hoekje leelyk basterdfrans?

Ik en wil niet zeggen, dat onze walen het frans moeten verlaten. neen: dat-ze 't oeffenen zoo zeer en met zoo veel hoop van vrucht, als hunne tegenspoedige taelomstandigheden gedoogen: maer dat wy ook d'onze eeren.

Laet ons dus zeer geerne verlaeten die vremde spraek die ons zoo schadelyk is, en d'onze omhelzen. laet ons eyndelyk hier-in eens naevolgen die gelukkige voorgangen van schier alle volkeren van Europa, Vrankryk, Engeland, Italiën, Spaniën, Duytsland. Alle deze hebben hunne tael de tael der konsten gemaekt: Zweden heeft onlangs nog zeer merkelyke schikkingen gedaen voor de zyne, en Rusland ook niet lang te voren. Den overleden Koning van Pruyssen had de Duytsche onbekwaem geacht voor de konsten en het frans zeer aengetrokken: maer voor zyne dood begon hy daer van weer te komen: en zy'nen opvolger heeft reeds het ingegreft frans van zynen voorzaet wysselyk onderplaetst met het Duyts. Laet dus ons, die in zoo vele zacken d'eerste geweest hebben, hier-in eens de leste zyn. Laet ons beginnen met goeden moet; en wy zullen d'andere wel achterhaelen: zelfs ik d'err' hopen, dat dit ons Nederlands vernuft nog eens al zal overtreffen.

't En zy dus myne gevaderlanders vermoort zyn in d'uyterste domheyd; wy zullen 't Frans verlaten en de Nederduytsche tael haer' eer en achting wedergeven. Laet-ons dus onderzoeken door wat middelen dit alderbest te doen waer.

Vooreerst, wy zyn, gelyk gemeld is, wat regelloos in onze manier van schryven: en de Hollanders zyn hier-in ook geensints onverbeterbaer, nog geveftigt. Zoo dat bynae zoo veel vershillige spelwyzen, als schryvers gevonden worden. Al is 't dat deze omstandigheden uyt hun eygen wel zoo kwaed niet zyn; zy stellen eventwel onze tael voor, als een' ongeregelde en gebrekkelyke.

Ook is by ons d'opvoeding der joengheyd tot nog toe gebrekkig en veronachtzaemt in haer' eerste beginsels, te weten in de Nederduytsche scholen, waer-men leert lezen en schryven. Men gebruykt-er, voornamentlyk op 't plat land, boeken met wat te gotieke letters en zeer gotieke gedagten, gebrekkig in de tael, vol gevroenge zinnen, sommige vol enkele grofgeestige verdigtsels zonder iet zedigs, zommige vol onnoozelheden en aldertastbaerste leugens, niet als fabels, maer als waerheyd voorgegeven: waer door de tael misleert, d'uytdrukking belemmert, de menschelyke reden gestut, 't joeng oordeel verwert word, en d'alderdweerste wangeloovigheden byblyven tot in d'oude dagen toe.

Den eersten middel zy dan, dat - men make eene nieuwe verbeterde letterkonst, met voornamentlyk de regels van de spel-

wyze, en nieuwe boeken voor de Vlaemsche scholen. De letterkonst behoorde te bevatten 't geen in de Latynsche scholen begrepen is in de figuren, grammatica en syntaxis, met het deel van de profodia rakende alleen de rymkonst en niet de dichtkonst. De schoolboeken behoorden te behelzen, al wat naer order en voortgang der Leerlingen een' goede opvoeding kan vereyffchen, en zoo wel Hollandfche, als Vlaemsche stukken. waer in ik ook niet zou laeten ontbreken iet van onze Nederlandfche historie, onze bezonderfte standwetten, de Brabandfche blyde-inkomst en andere diergelyke.

Dat-men voorts in de Latynsche scholen zoo groote zorg doe hebben voor de moederlyke tael, als voor 't Latyn.

Dat-men ook de Rhetorica of welsprekendheyd doe leeren alleen in de moederlyke tael. want (boven d'onmogelykheyd) een vremde en zelfs doode tael zoo wel te weten dat-men op welsprekendheyd mag denken, is zeker geene zaek die in de klyne scholen te verhoppen is. En joengheyd de welsprekendheyd te willen leeren in een' tael waer-in-ze nog teenemaal nieuwelingen zyn, en daer-ze nog meer te worstelen hebben met de tael zelf, als met fierlykheyd, order, of gedachten, is oefnenen

94 *Verhandeling op d'Onacht*
in 't loopen, die nog slegts kan gaen, en vereyſchen het welſpreken eer-me nog kan ſpreken. Daerenboven, die welſprekend is in d'een' tael is 't daerom niet in d'ander': en wat kan ons de welſprekendheyd in 't Latyn zoo dienſtig wezen?

Dat-men ook in de Latynſche ſcholen de Nederduyſche en Latynſche rymkonſt ſamen leere. de rymkonſt, zeg ik, niet de dightkonſt. de konſt van rymen, niet van dichten te maken. want, is 't dat van de dichtkonſt ict leerbaer is, en niet al van de natuer moet zyn; 't is eventwel te voortydig die te leeren in de klyn' ſcholen: gelykmiffchien ook wel de welſprekendheyd.

Onder d'alderkrachtigſte middels waer zonder twyffel dezen, te weten het Nederduyts op de theaters te brengen. Dit waer de tael haer' eer en achting wedergeven: dit waer-ze ſtellen op haer' alderaenzynlykſte plaets; dit waer-ze in de gemoederen van 't volk doen voor iet vaderlands van 't eerſte belang herkennen. Dit zou-ze noodzakelyk maken aen 't groot eerſt en vervolgens aen 't gemyn: dit alleen zou-ze doen geacht en geoeffent zyn. Dan zouden wy eens hoop hebben van nut te trekken uyt een' zaek die altyd, gelyk twee voorname ſchryvers van deez' eeuw getuygen, naedeelig is, 't en zy daer eenen geeft van Vaderlanderschap heerſcht.

Een zulke verandering kon aen weldenkende gemoederen niet dan zeer aengenaem wzen. Die-er zouden tegen zyn mogt-met reden niet aendragen dan als onredelyke of kwalyk bedagte lieden, als die de welke zulk groot belang van Vaderland en konften niet en kennen of ter kwader trouw verachten.

Vorraed van toneelftukken te bekomen, en waer geen' zack van groote moyte. want daer en is geen frans ftuk 't geen-me niet en zal overzetten met zeer wynig verlies zyner deugd, en dikwils (mits de betereyde onzer tael) met teenemacl geen verlies. Ook een groot deel van die vertalingen, maer die nogtans veel verbetering noodig hebben, is-er reeds gedaen: en men kon-ze voorts gedaen krygen met voorgestelde pryskens. En deze pryskens zelf waren geen' klyn' stof voor d'aenmoeding der konften. Daer zyn voorts in 't Hoogduyts eenige nicuwe ftukken van grootē verdienfte: die alle, zoo wy willen, d'onze zyn. Daer is voorts nog veel voorraed te vinden by de Hollanders: de welke, waer 't zaken ook hunne toneelen bragten op den voet der fransche, en hun meer stelden op zangftukken, ende dus alle de Nederlandfche theaters malkanderē konden verzien; niet waer-er bekwamer om - z'op haeren:

96 *Verhandeling op d'Onacht*
hoogften luyfter te kreygen en d'aldernut-
fte te doen wezen aen itaet , konften , en
wetenfchappen.

Voorders het Vaderlanderfchap , willen
wy het wederom niet gants laeten verflou-
wen oft onderdompelen gelyk het onlangs
nog geweest is , moet gevoed en onder-
houden worden. Daerom dan , daer moef-
ten ook eenige belooningen en aenmoed-
ding zyn voor onze vaderlandfche kon-
ften. bezonderlyk voor die , die 't vader-
landerfchap voeden. des te meer , daer men
tot hier toe voor zulke foort van ievenig-
heden geene belooning , zelfs geen' ont-
lating , maer wel iet erger had te verwach-
ten. En op zulken voet het openbaer goed
te kunnen bewerken , en gedooft eenigers
lot niet. En wat Holland raekt ; daer en is 't
niet beter als hier. want al wat er voor 't Va-
derland is byft daer ook ongeloot , ende
dus belaft. Ook zoo by hun , als by ons voor
deze wederzeydiche opgiftingen kende men
nouwelyks den naem van Vaderland.

Vervolgens moeften zoo hier als daer de
Staten der provinciën , die het land wel
naeder raken als een Gouvernement of Stad-
houder , uyt 's lands middelen een klyn
deel fchikken tot belooning en aenmoeding
van Vaderlandfchap en vaderland che kon-
ften. ende dus elke , naer haer vermogen,
haere

haerē klyne vereeringen doen zonder aenzien van ſtaet of provincie , oft het Hollandſche oft van onze onderdanen zyn. Zy zouden kunnen eenige geleerde mannen nemen oft eenig genootſchap oprechten om hun in deze zaek als raed te kunnen dienen. en daer zouden-er zeker geen' ontbreken, die, als opregte Vaderlanders, voor't openbaer goed hun hier toe zonder loon zouden verledigen. Diemannen konden ook dienen om ten aeele de hier voren opgegeve middels uyt te werken. Door hun konden ook jaerlyks voorgestelt worden eenige prysjes voor zekere overzettingen, als van ſtukken van welfprekendheyd, van redekonde, ſtaetkonde, toneelſtukken en diergelyke. en zulke prysuytgevingen zouden wel meer uytwerkfel doen als de hedaegs geplogene vragen onzer Academie. voor zulke beantwoording is-ergeene macht van boeken of gantſche bibliotheken noodig: hier van is het meeste van 't volk niet afgeſloten: maer ſtaen eenigelyk ter hand, arm en ryk, buyten en in ſteden: hier toe word ook niet vereyſcht eene veelvoudige wetenſchap, maer eenige g'oeffentheyd en voorts natuer. 't zyn deze die beſt zullen dienen om ware begaeftheyd die de tegenſpoedige fortuen zoo dikwils in 't duyſter houd, t'ontdekken.

Res augusta domi.

Juven.

Hier door kon-me voorts nog vinden de gene die-me tot vertaelingen van noodige fchoone ftukken kon te werk ftellen.

Dat-me dus terftond ook zorge eenige nette overzettingen te hebben van voornaeme Griekfche, Latynfche, Fransche werken.

Men ziet zonder twyffel, dat ik hier ook wel bezonderlyk zal vereyffchen van binnen de Nederduytfche gewesten op te houden van de fransche tael te bevoorderen in de klyne fcholen. Deze zullen hier door niets verliezen. want het is waerfchyne-lyk, dat het meeft dit ingevroenge Fransdom is, 't welk alle de nieuwe Koninglyke ftudien heeft doen vallen of kwynen. ik zou zelfs verder gaen, en alle openbare fransche fcholen verbiden, ende dus die tael gelyk 't Grieks laeten aen de liefhebbers.

Dit zyn de middels die my tot hier toe zyn ingevallen. kan-me niet met alle famen beginnen; men kan met eenige. kan-me niet met de befte; men kan met de gereedfte. En 't zal fchier genoeg zyn te doen zien, dat ook onze tael geacht gaet zyn. Miffchien zouden-er ook wel bezondere lieden gevonden worden, die door iever voor 't Vaderland zulke ondernemingen, die niet

alle laft en fchade zouden zyn, by maetfchap of compagnie zouden handhaven. En, waer 't dat-er maer eenige zoo goede Vaderlanders waren, die de gene, die iets zullen ondernemen voor de moederlyke tael, alleenelyk maer en zouden onthefpen van die boet die-er heden ftaet op hunnen goeden iever, van de bekoftingen van drukpers en andere; ik en twyffele niet, oft de natie zou allengskens iet fchoons in haere tael gaen zien, allengskens daer-in meer behaegen krygen, en klaerziende worden op d'onheylen uyt de franfche tael.

Men ziet hier voor, dat ik de vereenigde Nederlanden aenzie als deel te maken van ons land, en hun met ons als een eenig volkdom achte. Zeker wat raetk onzen Vaderlandfchen letterftaet; dezen moet zonder twyffel niet gefchyden zyn van den hunnen. want mits hier van de moederlyke tael den grondfteen is, en onze tael de zelve is met de hunne; zoo moet ook ons letterdom gants een en 't zelve zyn. En het is zeker een gemyn goed wederzyds tot bevoordering der zelve tael en zelve konften te werken. Ook het zal my zoo aengenaem zyn aen hun in 't bezonder, als aen ons te konnen dienftig zyn.

Voorders, wy zyn inderdaed het zelve volk, 't zelve in tael, inborft, zeden en

200 *Verhand. op d'Onacht-der moed. Tael.*
gebruyken. Daerom, laet ons gezamen-
lyke Nederlanders, schoon wy van staet
geschyden zyn, ons ten minsten in de Ne-
derlandiche konsten aenzien a's gevader-
landers en gebroeders. Laet-ons gezamen-
der-hand ons gevoegzaam Nederduytich
handhaven, eeren en versieren: en dat
eyndelyk DE Tael van den VRYDOM ook
eens de tael der konsten zy. En 't is aen
U, Staeten der provinciën, Vaders van't
vaderland, eerst vooral, hier-in uw' vori-
ge on:dragendheyd te verbeteren, uwen
goedkeur te doen b'lyken, middelen van
aenmoeding in-te-+ipannen en uyt-te-ry-
ken zonder aenzien van staet of provin-
ciën. Begin-maer, doe-maer iet, hoe wy-
nig het ook zy. doe-maer zien dat Gy ver-
langt ook onze tael geëert te zien: en zy
zal 't wezen.





